

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright

11. 03. 2014.

Letristička internacionala

Veliki Potlač

Izbor tekstova iz *Potlača* i drugih
glasila Letrističke internacionalne

Letristička internacionala

Veliki Potlač

Izbor tekstova iz *Potlača* i drugih glasila Letrističke internacionalne

1952-1959.

Preveli: Miodrag Marković i Aleksa Golijanin (2006, 2008, 2012). Najveći deo tekstova je preuzet iz trobroja časopisa Gradac 164–165–166, *Situacionistička internacionala: izbor tekstova* (2008) i nekoliko izdanja anarhije/ blok 45. <http://anarhija-blok45.net> i zen.com
Potlatch, 1954–1957, Éditions Gérard Lebovici, Paris 1985; Les Éditions Allia, Paris, 1996. Guy Debord, *Oeuvres*, Gallimard, collection Quarto, Paris, 2006.

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

1952-1959.

Sadržaj

Pleme: kratka predistorija Letrističke internacionale (1946–1951) . . .	5
Uvod	13
Letristička internacionala br. 1 (decembar 1952)	16
Dosta sa Dustabanlijom	16
Stav Letrističke internacionale	17
Letristička internacionala br. 2 (februar 1953)	17
Manifest	17
Fragmenti potrage za novim oblicima ponašanja	18
Privremena sloboda	19
Generalni štrajk	19
Letristička internacionala br. 3 (avgust 1953)	20
Raščistiti sa utehom nihilizma	20
Bez naslova	21
Manifest alžirske grupe Letrističke internacionale	21
Letristička internacionala br. 4 (jun 1954)	22
La Carte d'après nature (jun 1954)	22
Potlač br. 1 (22. jun 1954)	24
Potlač	24
<i>Sva voda mora ne bi bila dovoljna</i>	24
Psihogeografska igra nedelje	25
Novi zadatak	25
Potlač br. 2 (29. jun 1954)	26
Uputstvo za korišćenje Potlača	26
Nema osnova za poredenje	26
Vežba iz psihogeografije	26
Napolje	27
Potlač br. 4 (13. jul 1954)	28
Minimum života	28
Anketa Letrističke internacionale	30
Sledeća planeta	30
Pismo Žila Ž. Volmana	31
Potlač br. 6 (27. jul 1954)	31
Buka i bes	31

Odgovor na anketu belgijskog nadrealističkog časopisa <i>La Carte d'après Nature</i>	33
Potlač br. 7 (3. avgust 1954)	33
„... nova ideja u Evropi“	33
Uništavaju ulicu Sovaž	34
Potlač br. 9–11 (17–31. avgust 1954)	35
Nezaposlena Arijadna	35
Uništenje sedišta Letrističke internacionale	35
Potlač br. 14 (30. novembar 1954)	35
Zajednička linija	35
Prigodni omaž američkom načinu života	36
Potlač br. 16 (26. januar 1955)	36
Duboki san i njegovi klijenti	36
Potlač br. 20 (30. maj 1955)	39
Arhitektura i igra	39
Potlač br. 22 (9. septembar 1955)	41
Podela rada	41
Zašto letrizam?	41
Potlač 23 (13. oktobar 1955)	48
Letristička intervencija	48
O ulozi pisane reči	49
Planovi za racionalno ulepšavanje grada Pariza	50
Potlač br. 25 (26. januar 1956)	52
Neke protivrečnosti u delovanju Letrističke internacionale ..	52
Potlač br. 29 (5. novembar 1957)	54
Saopštenje	54
Potlač br. 30 (15. jul 1959)	54
O ulozi Potlača, nekad i sad	54
Napomena o programskim tekstovima LI	57

Napomena o programskim tekstovima LI

Neki od najvažnijih programskih tekstova Letrističke internacionale (osim *Zašto letrizam?*), nisu se pojavili u njenim glasilima već u časopisu belgijske nadrealističke grupe *Les lèvres nues* (LLN, Gole usne), u vreme kada je jedan od njegovih redovnih urednika bio i nadrealistički veteran Rene Magrit (René Magritte, 1898–1967). U istom časopisu objavljeni su i drugi radovi članova LI (tekstualni i grafički), kao i njihovi odgovori na nekoliko upitnika *Les lèvres nues*.

Svi ti tekstovi su prevedeni i objavljeni u Anarhističkoj biblioteci. Među njima je i tekst Ivana Ščeglova, koji je kružio među članovima LI, ali koji je objavljen tek 1958, u prvom broju Situacionističke internacionale. Reč je o sledećim tekstovima:

Ivan Chtcheglov, *Pravila novog urbanizma*, 1953 (SI br. 1, 1958)

Guy Debord, *Uvod u kritiku urbane geografije*, 1955, LLN br. 6

Guy Debord i Gil J Wolman, *Uputstvo za primenu diverzije*, 1956, LLN br. 8

Guy Debord, *Teorija prolaska*, 1956, LLN br. 9

U ovu grupu radova spada i Deborov film *Urlici u slavu de Sada* (1952), koji najavljuje osnivanje Letrističke internacionale. U napomenama za taj tekst nalaze se i biografske crtice o nekim najvažnijim članovima LI, kao i o Isidoru Isuu.

AG, 2012.

određenje trebalo bi da zadržimo i prevaziđemo prelaskom na viši nivo kulture. Ali, mi ne možemo pristati na sredstva koja nam nudi estetski „izraz“, niti na ukuse kojima on povlađuje. SI se može pokazati dobrim oruđem za prevazilaženje ovog čitljivog i konzistentnog sveta. U protivnom, ona može okoštati i postati još jedna prepreka na putu, oličena u „novom stilu“. Zaželimo SI da stigne tamo gde je naumila. Zaželimo *Potlaču* da aktivno doprinese istom cilju.

Gi Debor, 1959.

Pleme: kratka predistorija Letrističke internacionale (1946–1951)

Prolog

„Petnaest godina ranije, 1952, četvoro ili petoro ne baš uglednih Parižana, rešilo je da istraži zastarevanje umetnosti. . . . Ukazala se prilika za nov napad. . . .“ — Gi Debor, predgovor za četvrto italijansko izdanje *Društva spektakla*, 1979.

„Fenomen, u to vreme potpuno nov i koji je, prirodno, za sobom ostavio svega nekoliko tragova, bio je prost princip, prihvaćen od svih, da više ne može biti ni poezije, niti umetnosti i da treba pronaći nešto bolje.“ — Gi Debor, *Panegirik*, 1989.

„Svako je dete mnogih očeva. Postojao je otac koga smo mrzeli i to je bio nadrealizam. I postojao je otac koga smo voleli i to je bila dada. Bili smo deca i jednog i drugog.“ — Mišel Bernštajn, 1983.

„Negatorsko i provokativno nasilje njihove frazeologije nadmašuje sve što su prethodne epohe ostavile za sobom – osim, možda, de Sada, Lotreamona i dade.“ — *Le Monde*, 14. februar 1968.

„Nismo svi bili prevaranti i lopovi – Berna je to sigurno bio – ali, morali smo da živimo, a da u isto vreme ne radimo. Gledali bi vas kao idiota, ako biste imali posao; tih dana, to jednostavno nije dolazilo u obzir. Gubili biste poštovanje.“ — Žan-Mišel Menzion, *Pleme* (Jean-Michel Mension, *La Tribu*, 1998; *Tribe* 2002)

„Život Situacionističke internacionale ne može se razdvojiti od Sen-Žermen-de-Prea i klime koja je tamo nekada vladala. Letristička internacionala je za štab izabrala kafe Moano, u donjem delu ulice Fur, gde se povezala s do tada neopredeljenim mladim revolucionarima. Droge, alkohol i devojke (naročito maloletne) bili su deo folkloru Letrističke internacionale, kao što govore i neke parole iz tog vremena, koje su se, začudo, ponovo pojavile na zidovima Pariza u maju 1968: 'Nikada ne radi!', 'Etar je besplatan' ili 'Pustite nas da živimo!'“ —

Elijan Bro (Éliane Brau, članica Plemena), *Le Situationnisme ou la nouvelle internationale*, 1968., navedeno u Mension, *Tribe*, str. 33.

Kratka predistorija LI

Gi Debor, glavni protagonist ove priče, rođen je 28. decembra 1931, u Parizu, u porodici teško pogođenoj Velikom depresijom. Bilo je to vreme velikih društvenih previranja, uspona fašizma, masovnih štrajkova, Narodnog fronta, građanskog rata u Španiji. Bez oca je ostao već u četvrtoj godini; sve do izbijanja Drugog svetskog rata, živi s majkom u Parizu; onda odlaze na jug. Budući autor „antifilmova“, prorok „ukidanja svih otuđenih oblika komunikacije“, pa tako i filma, ratne godine provodi u Pou i filmskoj Meki, Kanu. Godine 1950, posle polaganja prijemnih ispita za Univerzitet, Debor prelazi iz Kana u Pariz. Ali, ne upisuje nijedan fakultet. Majci javlja da je sve u najboljem redu. Vreme provodi u beskrajnim lutanjima, diskusijama i napijanju s delinkventima, odbeglim maloletnicima i drugim sumnjivim elementima s leve obale Sene. Svakom mladom čoveku, prethodno zaraženom plemenitim virusom negacije, klima koja je tamo vladala morala je izgledati kao jedini pravi izbor:

„Bila su to deca bez korena, pristigla iz svih delova Evrope. Mnogi nisu imali dom, roditelje, dokumenta. Za pandure, njihov legalni status je bio 'skitnica'. Zato su pre ili kasnije završavali u zatvoru La Sante. Živeli smo na ulicama i po kafeima, kao čopor divljih pasa. Imali smo sopstvenu hijerarhiju, sopstvene zakone. Studenti i ljudi sa stalnim zaposlenjem držani su na odstojanju. Bilo je u redu vređati turiste koji su tamo dolazili da zure u 'egzistencijaliste'. Uvek nam je uspevalo da nabavimo loše vino i hašiš iz Alžira. Delili smo sve.“¹

To društvanje je mahalo svojom negacijom kao zastavom, direktno izazivajući zvaničnu ideologiju patriotizma i Obnove. To, sa ove distance, može izgledati čudno: takav stepen odbijanja mogao bi se očekivati u situaciji sličnoj onoj koja je u Evropi vladala posle Prvog svetskog rata.

¹ Vali Majers (Vali Myers), članica Plemena, navedeno u Jean-Michel Mension, *Tribe*, 2002 (La Tribu, 1998), str. 24.

ozbiljnih i neuspešnih pokušaja posleratne avangarde i organizovanja kulturne revolucije, na čemu situacionisti sada sistematično počinju da rade, Potlač je u svoje vreme nesumnjivo predstavljao izraz najekstremnijih opredeljenja, samim tim što je bio najistaknutiji zagovornik potrage za novom kulturom i novim načinima života.

Iako je naš poduhvat imao svoje uspone i padove, *Potlač* je jedini uspeo da popuni prazninu kulturnih ideja ove epohe, onu uočljivu rupu koja je nastala sredinom pedesetih. Već danas je sigurno da će u istoriji ostati zabeležen, ne kao dokaz odanosti modernom duhu, u času kada se vlasti ustoličila njegova reakcionarna karikatura, već kao dokument o praktičnim eksperimentima, za koje će budućnost imati mnogo više sluha. Ali, ta budućnost je već počela i ona je ulog u životu svakoga od nas. Pravi uspeh *Potlača* ogleda se u tome što je doprineo objedinjavanju situacionističkog pokreta na novim i širim osnovama.

Poznato je da je *Potlač* dobio ime po pretržišnom obliku razmene dobara kod severnoameričkih Indijanaca, zasnovanom na reciprocitetu dragocenih poklona. Taj besplatni bilten mogao je da distribuira samo dobra koja nisu namenjena prodaji, a to znači – samo nove probleme i želje. Razrada tih tema od strane drugih osoba bila bi jedini adekvatan uzvratni poklon. Time se može objasniti činjenica da je u *Potlaču* razmena iskustava često prelazila u razmenu uvreda, koje smo dugovali ljudima čija je predstava o životu bila daleko ispod naše.

Posle osnivačke konferencije SI u Kozio Daroši, *Potlač* je došao pod nadležnost situacionista, koji su ubrzo obustavili njegovo izdavanje. Situacionistička konferencija u Minhenu je na Vikertov predlog usvojila pravilnik o štampanju nove serije *Potlača*, koji je ovog puta trebalo da posluži samo za održavanje interne veze između različitih sekcija SI. Uređivanje i distribucija novog *Potlača* povereni su našoj holandskoj sekciji.

Novi zadatak *Potlača*, u izmenjenim okolnostima, bio je podjednako važan kao i pređašnji. Ostvarili smo izvestan napredak, umnoživši time broj pitanja i šansi da doprinesemo nastanku nečega sasvim drugačijeg od onoga što smo nekada želeli. Bili smo zaokupljeni bitnom protivrečnošću kojoj bi, sve dok se aktuelno stanje u kulturi ne promeni, morali posvetiti svi pravi tragaoci za novinama: mi u isto vreme stvaramo i osporavamo umetnost koju danas nazivaju modernom. To negativno

trenutku veoma mali broj osoba spreman da se posveti našim istraživanjima, a još manje njih raspolaže minimumom potrebnih kvaliteta. Ne bi se trebalo iznenaditi ako radikalna promena ljudskih potreba i pogleda na svet i u tom domenu, kao i u svim drugima granama ekonomije, dovede do drastičnog opadanja broja specijalizovanog osoblja.

Ipak, trebalo bi raditi na dijalektičkom razrešavanju aktuelnih sukoba, ne zanemarujući pri tom nijedan od aspekata promene života.

Onima koji nalaze zadovoljstvo u harmoniji i običajima koje sa sobom nosi održavanje postojećeg poretka, koji se tope od ljubavi prema svojoj rodbini, Anriju Mišou ili porodičnom životu, nemamo šta da kažemo.

Potlač br. 29 (5. novembar 1957)

Saopštenje

Na konferenciji u Kozio Daroši, okončanoj 28. jula, doneta je odluka o potpunom objedinjavanju svih prisutnih grupa – Letrističke internacionale, Međunarodnog pokreta za imažinistički Bauhaus i Londonskog psihogeografskog komiteta (1) – i osnivanju Situacionističke internacionale (sa 5 glasova za, 1 protiv i 2 uzdržana), na osnovama definisanim u pripremnim materijalima za konferenciju. *Potlač* će od sada biti pod njenim nadzorom.

Potlač br. 30 (15. jul 1959)

Nova serija, br. 1

O ulozi Potlača, nekad i sad

Potlač je naziv informativnog biltena Letrističke internacionale, čijih je 29 brojeva distribuirano iz Pariza, od juna 1954. do novembra 1957. Kao instrument propagande, u prelaznom periodu između nedovoljno

Preživeli mladi borci i oni još mlađi, tada su mogli da gledaju samo kako se na vlast vraćaju iste one snage i vrednosti koje su i dovele do Velike klanice. Nije bilo ničeg pozitivnog što bi pružalo makar tračak nade u budućnost i bolji svet. Ali, Drugi svetski rat je bio i borba protiv fašizma, koja je, slabije ili jače, ujedinila najraznorodnije društvene snage. Istinski heroizam i iskustvo solidarnosti iz vremena antifašističke borbe postali su moćno demagoško sredstvo u izgradnji posleratnog evropskog poretka. U Obnovu i Izgradnju budućnosti trebalo je stupiti isto kao i u borbu protiv fašizma: smelo i zajednički. Čudesni tehnološki skok, koji je usledio odmah posle rata, ovog puta namenjen svakom domaćinstvu, kao i širom otvorene dveri opšte participacije u potrošnji, trebalo je da daju nova krila tom optimizmu. Ali, to je ipak bila samo propagandna slika. Kao i uvek, svakodnevno, neherojsko preživljavanje drastično je odudaralo od blistavih prizora iz filmskih žurnala, i odvijalo se po sopstvenim zakonima, u isti mah podležući i prkoseći vlasti i njenoj propagandi. Ali, u jednom sićušnom delu Pariza, ograničenom na nekoliko ulica iz Sen-Žermen-de-Prea, ta demagogija nije imala baš nikakvu prođu.

Godine 1950, taj duh je, sebi u čast, priredio još jedno gala veče. U pozivnici za *Veliki skup propaliteta*, od 13. marta, Serž Berna (Serge Berna) je pisao:

„PROPALITETI . . . Nazivaju nas mangupima, što svakako jesmo. Mi smo ništa i to zaista mislimo: APSOLUTNO NIŠTA i čvrsto smo rešeni da NE BUDEMO OD BILO KAKVE KORISTI. 'Pristojni ljudi' ne prestaju da nam tupe: 'RADI! PREUZMI ODGOVORNOST! BUDI USPEŠAN!' USPEŠAN U ČEMU? U KOM POSLU? POD KAKVIM USLOVIMA? Naš moto glasi: AKO HOĆEŠ DA NEGDE STIGNEŠ, NE NAPUŠTAJ SEBE! NESPOSOBNE, BESKORISNE, DOKONE I OFUCANE BARSKE MUŠICE! Pozivam vas da se međusobno upoznate i preporučite, na VELIKOM SKUPU PROPALITETA, koji će se održati u Domu Naučnog društva, u ulici Serpent broj 8, 15. marta 1950, s početkom u 20.15 časova. U raspravi na temu 'Vrline impotencije', učestvovala sledeće osobe: Serž Berna, levičarski sifilističar; Moris-Pol Kut, pojedinac i Žak Patri, bivši dominikanac. Radiće i

šank, a piće je besplatno, baš kao i Madlen Orbah. Večernja toaleta obavezna!“²

Iako velikim delom samonikla i autentična, ta posebna mikroklima je nastala i pod dejstvom nekih moćnih spoljnih agenasa. Postojao je makar jedan pristup, koliko-toliko vidljiv u širem okruženju – iako opet ograničenom na levu obalu Sene („nikada nismo prelazili na desnu stranu“, svedočio je kasnije jedan od pripadnika Plemena) – za koji je ta grupa mladih ljudi imala sluha: to je bio letrizam, „avangarda avangarde“, kako ga je preporučivao njegov osnivač i glavni teoretičar, Isidor Isu.³

Isu je bio jedva nešto stariji od svojih budućih učenika i učenica. Ideju o letrizmu doneo je sa sobom iz Rumunije i gromoglasno je predstavio u Parizu, odmah posle Drugog svetskog rata, 1946. Nastao kao opozicija nadrealizmu skamenjenom oko Bretona, letrizam se vratio korenima: totalnoj diverziji nad jezikom, u maniru najranije dade, one iz ciriškog *Kabarea Volter*. „Bili smo protiv moći reči, protiv moći. . .“, objašnjavao je Žil Volman (Gil J Wolman), jedan od Isuovih učenika i kasniji Deborov saveznik.

U svom manifestu iz 1947, *Uvod u novu poeziju i novu muziku*, Isu je, slično kao i nekada dadaisti, naglasio vezu između napada na strukturu i funkciju jezika (ne samo na *rečnik*) i odbacivanja unapred zacrtanih društvenih uloga:

„REČI, svojim mehanizmom, fosilizacijom, stabilnošću i starenjem, razbijaju naš ritam, ubijaju našu osećajnost. . . Učimo se rečima kao što se učimo dobrom ponašanju. Bez reči i manira nemoguće je pojaviti se u društvu. Napredovanje u ovladavanju rečima omogućava napredovanje u društvu. . . Reči nivelišu. . . ISIDOR ISU ukazuje na put koji vodi s one strane REČI i ODRICANJA: na SLOVA. On će tako stvoriti osećanja uprkos jeziku, radi zadovoljstva sâmog jezika. . . Razbićemo reči na slova.“ (*Introduction à une Nouvelle Poésie et une Nouvelle Musique*, 1947)

² *Ibid.*, str. 77–79.

³ Isidor Isu (Isidore Isou; pravo ime, Ioan-Isidor Goldstein, 1928–2007). Iusov film *Rasprava o prljavštini i večnosti* (*Traité de bave et d'éternité*) može se preuzeti iz arhive Ubuweb: <http://www.ubu.com/film/isou.html>

propagandom, sve do danas je skoro isključivo služila toj neprimerenoj svrsi.

Druga frakcija, u kojoj bi se ponekad zatekle i osobe najzaslužnije za istraživanje novih vidova ponašanja, podlegla je čarima nepoznatog, otkrivanju misterija po svaku cenu – pri čemu je jedva potrebno naglasiti da je to činila sa retko viđenom filozofskom nedoučenošću – kao i raznim okultnim eksperimentima bliskim teozofiji. Analiziranje i suzbijanje ove tendencije svojevremeno nas je navelo da stavimo tačku na relativnu političku slobodu koju smo do tada jedni drugima dopuštali, budući da se zajednička, donekle anarhična revolucionarna osnova pokazala kao pogodno tle za najgora teorijska zastranjivanja u odnosu na materijalističku psihogeografiju, čak i na svako iole dosledno situacionističko stanovište.

Svaka kriza koja se okonča isključivanjem jedne od struja automatski doprinosi jačanju one druge ili osnažuje treći, prilično rasprostranjen stav ugodne intelektualne inertnosti, koji se u najboljem slučaju ispoljava kroz poneku verbalnu upadicu ili, daleko ređe, učešćem u raspravi. Jasno je da slična praksa antiletristima nudi daleko ozbiljnije argumente od onih koje mogu naći u podgrejanom estetizmu nekih naših drugova iz perioda pre 1952, čiji su stavovi u međuvremenu vidno odstupili od zajedničke linije.

S druge strane, dok to čeprkanje po neokantovskoj estetici više nikoga ne uznemirava, uzdržavanje od pisanja i bilo kakvog iskazivanja sopstvenog stava, koje je postalo karakteristično za neke sredine letimično pomenute u našim publikacijama, predstavlja nečasno i reakcionarno polaganje oružja. Umetnici, odavno uhvaćeni u koštac s besplodnom problematikom jedne iscrpljene oblasti, veruju da će se pokazati originalnim, ako je se odjednom odreknu. Za onoga ko nije u stanju da smisli nešto novo, drugim rečima, da sudeluje u osmišljavanju neke superiorne aktivnosti, bilo bi bolje da nastavi sa svojom ranijom delatnošću i tako se preporuči onima koji bi ga mogli iskoristiti u svojim predizbornom kampanjama. Intelektualci koji se prenemazu i pričaju kako će preći u zidare ili drvoseče ili to čak i učine na par nedelja, time izvode transfer koji se, s obzirom na nivo njihove svesti, može izjednačiti samo s najgnusnijim verskim preobraćenjem. Takvo osipanje je očekivano, pošto je u ovom

Ukloniti preostale statue koje su izgubile svako značenje i čija je estetska rekonstrukcija unapred istorijski osuđena. Preostali vek tih statua mogao bi se iskoristiti tako što bi se zamenila imena i natpisi na njihovim postoljima, bilo na politički (Tigar zvani Klemanso, na Jelisejskim poljima), bilo na zbunjujući način (Dijalektički spomen na groznicu i kinin, na raskrsnici bulevara Mišel i ulice Kont; Velike dubine, na trgu ispred katedrale na ostrvu Site).

Prestati sa kretizovanjem masa postojećim nazivima ulica. Ukloniti sva imena gradskih većnika, heroja Pokreta otpora, raznih Emila i Eduara (55 ulica u Parizu), raznih Bužoa i Galifea, kao i sva opscena imena (ulica Jevandelja).

U tom pogledu, apel koji smo uputili u Potlaču br. 9 – da se reč „sveti“ ubuduće izostavlja iz naziva mesta – aktuelniji je nego ikad.

Potlač br. 25 (26. januar 1956)

Neke protivrečnosti u delovanju Letrističke internacionale

Ono malo što nas povezuje jeste sklonost ka igri; ali, ta sklonost nas može odvesti prilično daleko. Činjenice oko kojih nam je najlakše da se složimo upravo su one koje ističu nužno neizvesne aspekte naše trenutne pozicije: prekasno je za stvaranje umetnosti i malo prerano za konstruisanje situacija u širim razmerama. Međutim, nužnost delovanja u tom pravcu uopšte se ne dovodi u pitanje.

Definisanje i očuvanje akcione platforme zasnovane na našim specifičnim interesovanjima, neprestano dolazi u sukob s dve devijantne struje vođene suprotnim pobudama.

Neki pojedinci ponovo zauzimaju umetničke pozicije, kojih se možda nikada i nisu odrekli, pri čemu je od male važnosti što njihove predstave o umetnosti u suštini podrazumevaju više anti-umetničkih elemenata, u njih tokom naizmeničnog smenjivanja različitih moda prvom polovinom ovog veka, čime samo priznaju svoju nesposobnost za rešavanje pravih problema. U našim redovima, aktivnost koju smo nazvali metagrafskom

U praksi, taj pomak s kalupa reči na slobodne čestice slova, nije značio mnogo: to je donelo nešto eksperimentalne poezije, komičnih glasovnih improvizacija i grubih, minimalističkih likovnih radova. Ali, glavno Isuovo oružje, zapaljivi eseji i pamfleti, bavili su se i drugim temama. On se pre svega obraćao „mladima“, što nije imalo toliko veze sa uzrastom koliko sa odnosom prema vladajućim društvenim vrednostima:

„Mladom nazivamo svaku osobu, bez obzira na uzrast, koja se još nije spojila sa svojom društvenom funkcijom, koja se bori da zadrži polje aktivnosti koje stvarno želi i odbija karijeru u okviru svake druge, unapred pripremljene situacije ili oblika rada . . . Oni koji već znaju gde im je mesto i vole ga, bez obzira da li su proleter ili kapitalisti, spadaju u pasivne, zato što ne žele da se izlože riziku ulice. Oni imaju posede i decu, koje moraju sačuvati. Mladi, koji nemaju šta da izgube, sada kreću u napad. Oni su avantura!“⁴

Sličnu poruku nosili su i ostali Isuovi eseji, među kojima su najpoznatiji *Rasprava o nuklearnoj ekonomiji: Pobuna mladih* (Traité d'Économie Nucléaire. Le Soulèvement de la jeunesse, 1949) i *Isu ili Mehanika žene* (Isou, ou la mécanique des femmes, 1949; „seksualni priručnik za potrebe mlade generacije“, koji je odmah bio zabranjen). U situaciji kada su se neki dadaisti iz prve generacije valjali u staljinističkom blatu (kao Isuov zemljak, Cara), a nadrealisti bavili tumačenjem horoskopa, nije teško zamisliti kakav su odjek takve poruke mogle imati kod elemenata razabacanih između kafea Moano i Zlatno burence.

Drugo oružje bilo je već pomalo posustala umetnost skandala. Sticajem okolnosti, čemu su donekle doprineli i poplava rashodovane vojne snimateljske opreme i pojava jeftinih radio tranzistora, letristi su tome dodali i film. Godine 1951. Isu je snimio svoj prvi film, *Rasprava o prljavštini i večnosti*, koji je na svaki način hteo da prikaže na festivalu u Kanu. Tog leta tamo se okupila prilično brojna letristička formacija. Pošto film nije bio prihvaćen, letristi su zapretili da će minirati festival serijom skandala. Onda je, na intervenciju Žana Koktoa i još nekoliko

⁴ Navedeno u Greil Marcus, *Lipstick Traces: A Secret History of the Twentieth Century*; Harvard University Press, 1989 (originalno izdanje). Nejasno je da li je odlomak iz pamfleta *Front de la jeunesse* ili *Traité d'Économie nucléaire, Le Soulèvement de la jeunesse*.

mladih reditelja, film ipak bio prikazan, da bi na kraju dobio i „Nagradu za avangardni film“, izmišljenu na licu mesta. U publici se nalazio i tada osamnaestogodišnji Gi-Ernest Debor. Iako je već bio upućen u Isuove tekstove i druge domete, ta projekcija je označila prekretnicu. Odmah je usledio direktan kontakt, tako da Debora možemo videti na fotografijama razuzdane letrističke grupe, snimljenim već narednih dana, na ulicama Kana, gde su letristi tog leta bili glavna, nezvanična atrakcija.

Ubrzo posle filma, usledio je i Isuov tekst *Rasprava o prevari i večnosti u oblasti spektakla*, koji je očigledno imao veliki uticaj na mladog Debora:

„Pre svega, smatram da je film prevelik. On je debeo. Dostigao je svoje granice, svoj maksimum. S prvim pokretom u pravcu daljeg širenja, film će se raspuknuti! Pod pritiskom daljeg gomilanja, to krme prepuno sala razleteće se u hiljadu komada. Objavljujem uništenje filma, prvi apokaliptični znak rastakanja, prekida, te glomazne i naduvane organizacije zvane film.“⁵

Ipak, najveći skandal koji je priredila ova grupa desio se nešto ranije iste godine i nije imao veze ni sa filmom, niti sa istraživanjem fizičkih svojstava glasova. Reč je o upadu na Uskršnju misu, 9. aprila 1950, u crkvi Notr Dam. Glavni inspirator opet je bio Berna, ovog puta u saradnji s Mišelom Murom (Michel Mourre). Pred velikom masom vernika i najviših predstavnika države i crkve, Mur je, prerušen u dominikanskog sveštenika, trezvenim i ozbiljnom tonom izgovorio Bernin tekst, koji je tvrdio da je katolička crkva prevara, a Bog mrtav.

Danas o Bogu možete reći šta god hoćete: da je živ, da je mrtav, da mu nije dobro. Ali, opet treba imati u vidu trenutak u kojem se sve dešava: Pariz, izmučen ratom, posleratnim kontroverzama i opštom bedom, očekivao je poruku mira i novog početka. Kao što ćemo videti, dobio je nešto drugo. Taj tekst zaslužuje da bude naveden u celini:

*Danas na Uskrs ove Svete godine
ovde
pod likom Naše Gospe
optužujem*

⁵ *Ibid.*, str. 322 originalnog izdanja.

Idealno rešenje bi bilo da se crkve sravne sa zemljom i da se na njihovom mestu sagrade ruševine. Prvo rešenje je predloženo isključivo zbog ekonomičnosti.

Najzad, Žak Fijon bi želeo da crkve pretvori u kuće strave. (Iskoristiti postojeći ambijent, uz naglašavanje nekih zastrašujućih aspekata.)

Svi se slažu da bi trebalo odbaciti sve estetske prigovore i ućutkati obožavaoce portala u Šartru. Lepotu koja u sebi ne nosi obećanje sreće treba uništiti. A postoji li gore oličenje nesreće od te vrste spomenika, podignutih u slavu svega što bi svuda u svetu moralo biti poraženo, u slavu neljudskih aspekata života?

Železničke stanice ostaviti kakve jesu. Njihova dirljiva ružnoća znatno doprinosi atmosferi nestalnosti, što tim zdanjima daje izvesnu privlačnost. Žil Ž. Volman zahteva da se uklone ili nasumice ispremeštaju sve informacije o polascima vozova (odredišta, redovi vožnje, itd). To bi pogodovalo prolascima. Posle žive rasprave, protivnici ovog predloga su povukli svoje primedbe i on je jednoglasno usvojen. Da bi se što više naglasila zvučna atmosfera stanice, preko razglasa treba emitovati magnetofonske trake snimljene na drugim stanicama i pristaništima.

Groblja treba ukinuti. Leševe i spomen na njih uništiti: da ne ostane ni traga od pepela i posmrtnih ostataka. (Obratiti pažnju na reakcionarnu propagandu koju ovaj gnusni ostatak prošlosti, ispunjene otuđenjem, automatski priziva u sećanje. Može li čovek da ugleda neko groblje, a da odmah ne pomisli na Morijaka, Žida ili Edgara Fora?)

Ukidanje muzeja i preraspodela umetničkih remek dela po barovima (dela Filipa de Šampenja po arapskim kafeima u ulici Ksavije-Privasa, Davidovo Krunisanje u krčmi Burence, u ulici Montanj-Ženevjev).

Svakom treba omogućiti slobodan pristup zatvorima. Zatvore uvesti u spisak turističkih destinacija, pri čemu se ne bi smela praviti nikakva razlika između posetilaca i zatvorenika. (Da bi se u život unelo malo humora, posetiocima bi trebalo omogućiti da na lutriji, čiji bi se brojevi izvlačili jednom mesečno, budu osuđeni na pravu zatvorsku kaznu. To bi privuklo one krete koji žude za nezanimljivim rizicima: današnje speleologe, na primer, kao i sve one čija se potreba za igrom zadovoljava sličnim bednim imitacijama.)

Sve spomenike čija se ružnoća nikako ne može iskoristiti (kao što su Pti Pale i Gran Pale), zameniti drugim zdanjima.

Takođe je dogovoreno da se u blizini pogona Renoa, u nekim predgrađima i na određenim mestima u 19. i 20. arondismanu ispiše rečenica L. Skutenera: „Spavate za gazdu“.

Planovi za racionalno ulepšavanje grada Pariza²⁰

Na sastanku od 26. septembra, prisutni letristi su zajednički predložili sledeća rešenja za različite urbanističke probleme pomenute tokom rasprave. Treba istaći da nije razmatrana nikakva konstruktivna akcija, pošto se svima činilo da je najvažnija priprema terena.

Otvoriti metro noću, pošto vozovi prestanu da saobraćaju. Njegove hodnike i perone ostaviti u polumraku, osvetlivši ih samo slabim, trepćućim svetlima.

Omogućiti šetnju po krovovima Pariza, prepravkom požarnih stepenica i izgradnjom pasarela tamo gde je to potrebno.

Javne parkove ostaviti noću otvorene. Držati ih u mraku. (U nekim slučajevima, slabo osvetljenje bi se moglo opravdati psihogeografskim razlozima.)

Postaviti prekidače na sve ulične svetiljke; osvetljenje treba da bude pod javnom kontrolom.

Kada je reč o crkvama, predložena su četiri različita rešenja i zaključeno da bi sva trebalo uzeti u obzir dok se eksperimentalno ne utvrdi koje je najbolje:

G.-E. Debor se zalaže za potpuno uništenje svih verskih objekata, ma kojoj veroispovesti pripadali. (Od njih ne treba da ostane ni traga, a te prostore treba iskoristiti u druge svrhe.)

Žil Ž. Volman predlaže da crkve budu sačuvane, ali lišene svih verskih sadržaja. Prema njima bi se trebalo odnositi kao prema svim drugim zgradama. U njima bi mogla da se igraju deca.

Mišel Bernštajn smatra da bi crkve trebalo uništiti delimično, tako da preostale ruševine ne otkrivaju ništa o svojoj prvobitnoj nameni (Žakova kula na Sevastopoljskom bulevaru mogla bi poslužiti kao dobar primer).

²⁰ Ovaj tekst je direktna replika na zajednički tekst nadrealističke grupe iz maja 1933, *Predlog za IRACIONALNO ulepšavanje grada*, objavljen u časopisu *Le surréalisme au service de la révolution* (Nadrealizam u službi revolucije).

celu katoličku crkvu za smrtonosno skretanje naše životne snage ka praznom nebu

optužujem

katoličku crkvu za prevaru

optužujem

katoličku crkvu što truže svet svojim turobnim moralom

i što predstavlja živu ranu na raspadnutom telu Zapada

Uistinu, ja vam kažem: Bog je mrtav

Mi povraćamo od grozne bljutavosti vaših molitvi

jer vaše molitve su postale kužni dim nad ratištem naše Evrope

Zato izađite u tragičnu i oplemenjujuću

pustinju sveta u kojem je Bog mrtav

i izričajte ovu zemlju iznova svojim golim rukama

svojim ponosnim rukama

svojim rukama koje se ne mole

Danas na Uskrs ove Svete Godine

Ovde pod likom francuske Naše Gospe

mi proglašavamo smrt Hrista-boga

da bi čovek mogao konačno da živi.⁶

Mur je zatim sišao sa govornice i krenuo kroz masu zapanjenih vernika, veselo ih blagosiljajući. Usledio je napad švajcarskih Gardista i razjarene gomile, kojima su u prvi mah uspeli da umaknu; onda ih je uhvatila policija. Neki hroničari tog doba smatraju da upravo u tome treba videti intervenciju Više Sile: samo to ih je spasilo sigurnog linča.

U naredne dve godine, letrizam je, kao izražajno sredstvo, pokazao svoja ograničenja. Isuovi manifesti su sve više tonuli u pûku retoriku, suviše sličnu neostvarenim pretnjama prethodnih avangardnih pokušaja, a premetanje slova, tipografski kolaži i vokalne improvizacije sigurno nisu delovali kao najuzbudljivija stvar na svetu, na iole duže staze. Grupa oko Debora nije se više mogla zadovoljiti građenjem pozicije u tada već izlizanom sporu između umetnosti i anti-umetnosti, u kontekstu koji i dalje, uz sve retoričke otklone, ostajao umetnički. Istina, ostala su neka

⁶ Preuzeto iz Greil Marcus, *Tajna istorija kulture XX veka*, Gradac, br. 120–121, 1996, prevod: Dejan D. Marković.

umetnička *sredstva*, ali postavljen je drugačiji cilj: likvidacija kapitalizma, kao opšteg sistema dominacije i degradacije. Trebalo je napraviti mesta za Igru, za „stvaranje situacija“; drugim rečima, za stvaranje života, ne više samo za njegovo *predstavljanje* – ili za preživljavanje, makar i u novim, dobro klimatizovanim i moderno opremljenim uslovima. Ta strasna žudnja za životom i autonomijom, koja nije oklevala da se izrazi, nije se više mogla zadovoljiti na planu izražavanja. Započeli su manevri druge vrste.

AG, 2008 (2014)

Protestujemo protiv tako moralističkog pristupa gradskom planiranju, pristupa koji će Englesku očigledno učiniti još dosadnijom nego što je postala poslednjih godina.

Jedina preostala zabava su povremena krunisanja ili poneki kraljevski brak, koji retko donosi ploda; i ništa više. Nestanci lepih devojaka, posebno iz dobrih porodica, postaće sve ređi posle rušenja *Krečane*. Da li zaista verujete da će gospoda tada imati čime da se zabavi u Sohau?

Smatramo da je takozvano moderno gradsko planiranje, koje podržavate, beskrajno idealističko i reakcionarno. Jedina srha arhitekture je da služi ljudskim strastima.

U svakom slučaju, vrlo je neprijatno čuti da Kinesku četvrt u Londonu treba srušiti pre nego što stignemo da je posetimo i tamo izvedemo određene psihogeografske eksperimente, čime se trenutno bavimo.

Najzad, ako smatrate, poput nas, da je modernizacija istorijski nužna, onda vam savetujemo da svoj entuzijazam usmerite na oblasti gde je sprovođenje takvih mera mnogo hitnije, to jest, na svoje političke i moralne institucije.

Iskreno vaši,

Letristička internacionala:
Mišel Bernštajn, G.-E. Debor, Žil Ž. Volman

O ulozi pisane reči

Letristi su održali prvi informativni sastanak radi usaglašavanja stavova o rečenicama koje bi, ispisane kredom ili na neki drugi način, u određenim ulicama, pridonele specifičnom značenju tih ulica – ukoliko su ga ove prethodno uopšte imale.

Učinak tih natpisa kretao bi se u rasponu od psihogeografskih insinucija, do čiste subverzije. Primeri koji slede su odabrani među prvima.

Za ulicu Sovaž (13. arondisman): „Ako ne umremo ovde, da li ćemo ići dalje?“; za ulicu Obervilije (18-19.): „Revolucija noću“; za ulicu Benoa (6.): „Buvljak automobila, koji svi mnogo hvale, nije stigao dovde“; za ulicu Lomond (5.): „Izvucite korist iz sumnje“; za ulicu Severin (5.): „Devojke za Berbere“.

Letrizam broji sve više izgubljenih članova. Ali, zato ima neuporedivo više osoba koje žive i umiru, a da im se nikada ne ukaže prilika da nešto shvate i da iz toga izvuku neku pouku. Gledano s tog stanovišta, svako je u velikoj meri odgovoran za propuštene prilike. Da li bi onda pojedinačnim slučajevima nekih bednih ostavki trebalo pridavati sentimentalni značaj?

6. Iz svega što smo do sada rekli moglo se uvideti da se nismo bavili osnivanjem neke literarne škole, obnavljanjem umetničkog izraza ili modernizmom. Reč je o jednom načinu života ispunjenom brojnim istraživanjima i provizornim formulacijama, koji i sâm teži da se smesti u oblast provizornog. Priroda tog poduhvata nalaže nam da delujemo u grupi i da se retko pojavljujemo u javnosti: mnogo očekujemo od ljudi i događaja koji će tek doći. Naša snaga, pored ostalog, leži i u tome što ništa ne očekujemo od gomile poznatih aktivnosti, pojedinaca i institucija.

Ostaje nam da naučimo još mnogo toga i da, koliko je moguće, nastavimo sa eksperimentisanjem arhitektonskim formama i pravilima ponašanja. Ništa nas ne primorava da na brzu ruku pristupimo razradi nekog učenja: još smo dovoljno daleko od potpunog uvida da bismo se zalagali za neki celovit sistem, koji bi u sebe uključio sve one novine za koje smatramo da zaslužuju nešto više oduševljenja.

Često se kaže kako sve mora imati svoj početak. Kaže se, takođe, kako ljudi postavljaju sebi samo ona pitanja na koja mogu da odgovore.

Gi-Ernest Debor i Žil Volman

Potlač 23 (13. oktobar 1955)

Letristička intervencija

Pismo uredniku *Times*

Poštovani gospodine,

Times je upravo objavio vest o planiranom rušenju Kinske četvrti u Londonu.

Uvod

Predgovor za zbirku 29 brojeva *Potlača* (*Potlatch*, 1954–1957), u izdanju *Éditions Gérard Lebovici*, Paris 1985 (*Les Éditions Allia*, Paris, 1996).

Bilten *Potlač* pojavio se dvadeset sedam puta, između 22. juna 1954. i 5. novembra 1957.⁷ Nosio je brojeve od 1 do 29, sa biltenom od 17. avgusta 1954. koji je bio trobroj (9, 10, 11). Do tog trobroja *Potlač* je bio nedeljnik, a od broja 12 mesečnik.

Potlač su, redom, uređivali Andre-Frank Konor (Conord, 1–8), Moamed Dau (Mohamed Dahu, 9–18), Žil Ž. Volman (Gil J Wolman, 19), opet Moamed Dau (20–22) i Žak Filon (Jacques Fillon, 23–24). Ti poslednji brojevi više ne navode glavne osobe koje su bile odgovorne za njih. Počevši od broja 26, *Potlač* je „prestao da izlazi mesečno“.

Potlač se predstavljao kao „informacioni bilten francuske grupe Letrističke internacionale“ (1–21), a onda kao „informacioni bilten Letrističke internacionale“ (22–29). Letristička internacionala (Internationale lettriste) je bila organizacija „letrističke levice“, koja se 1952. otcepila od „letrističke“ umetničke avangarde, koja se tada i raspala.⁸

Potlač je velikodušno slat na adrese koje su birali urednici, kao i nekoćicini osoba koje su same tražile da ga dobijaju. Nikada se nije prodavao. Prv broj *Potlača* štampan je u 50 primeraka. Na kraju, njegov tiraž, koji je stalno rastao, dostigao je 400 ili možda čak 500 primeraka. Kao pret-hodnik onoga što je oko 1970. postalo poznato kao „divlje izdavaštvo“ (*l'edition sauvage*), samo dosledniji i strožiji u svom odbijanju tržišnih od-

⁷ Debor ovde ne spominje broj 30, „prvi broj nove serije“, koji je 15. jula 1959. u Amsterdamu objavila holandska sekcija Situacionističke internacionale. U njemu se nalazi i Deborov tekst, „O ulozi *Potlača*, nekad i sad“ (na kraju ovog izbora).

⁸ Isuov (Isidore Isou, 1925–2007) Letristički pokret, osnovan 1948, nastavio je da postoji sve do kasnih šezdesetih, iako bez mnogo odjeka.

nosa, *Potlač* je, verno svom nazivu,⁹ bio ustupam samo besplatno, tokom svog perioda izlaženja.

Strateška namera *Potlača* bila je da stvori određene veze radi stvaranja novog pokreta, koji je trebalo da se odmah posveti ponovom spajanju avanogradnog kulturnog stvaralaštva i revolucionarne društvene kritike. Situacionistička internacionala se 1957. godine praktično formirala na toj osnovi. Može se videti da su situacionističke teme ovde već prisutne, u lapidarnim formulacijama koje je zahtevao ovaj posebni vid komunikacije.

Posle više od trideset godina, upravo zato što ti tekstovi nisu bili osporeni kasnijim događajima, današnji čitaoci moraju se suočiti sa određenim teškoćama. Oni danas teško mogu da shvate u kojim su se sve oblicima ispoljavale banalnosti koje su tada bile skoro opšteprihvaćene i, samim tim, da prepoznaju ideje, nekada skandalozne, koje će ih na kraju uništiti. Teškoće su još veće zbog činjenice da se ti spektakularni oblici naizgled menjaju, svaka tri meseca, skoro svakog dana, dok se tokom nekoliko vekova sadržaj lišavanja i falsifikovanja nije predstavljao kao nešto podložno promeni.

Obrnuto, proteklo vreme može pomoći čitaocu u drugom pogledu. Sud *Potlača* o kraju moderne umetnosti 1954. je izgledao vrlo preterano. Danas, na osnovu iskustva koje sada već veoma dugo – o tome se ne može ponuditi neko drugo objašnjenje, iako neko može pokušati da to dovede u pitanje – znamo da posle 1954, u bilo kojoj oblasti, niko nije video nijednog velikog umetnika od istinskog značaja. Poznato je i da niko osim Situacionističke internacionala nije želeo da formuliše suštinsku kritiku ovog društva, koje se ipak raspada svuda oko nas i zaspala na

⁹ U antropologiji, *potlač* se obično opisuje kao ritualno nadmetanje u davanju poklona i vezuje za domorodačke narode sa severozapadne obale Severne Amerike, iako se slične prakse sreću i drugde. Videti *Ogled o daru: Oblik i smisao razmene u arhaičnim društvima*; u Marsel Mos, *Sociologija i antropologija I-II* (na početku II toma). Prosveta, XX vek, Beograd 1982. Orig., Marcel Mauss, *Essai sur le don. Forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques*. Paris, *l'Année Sociologique*, seconde série, 1923–1924. Eng., *The Gift: Forms and functions of exchange in archaic societies*, London: Cohen & West, 1954. Žorž Bataj, *Prokleti deo: Ogled iz opšte ekonomije – Potrošnja*. Novi Sad, Svetovi, 1995. Orig., Georges Bataille, *La Part maudite* I. Paris, Gallimard, Les Éditions de Minuit, 1949. *The Accursed Share* I, New York: Zone Books, 1988.

i ubeđenjima. U nekim stvarima je poželjno biti fanatik. Početkom ove godine, jedan orijentalističko-okultni časopis govorio je o nama kao o „... sluđenim umovima, teoretičarima zaraženim virusom 'prekoračenja', koji, doduše, ima čisto verbalno dejstvo“. Ono što muči te kukavice je upravo činjenica da to dejstvo nije bilo samo verbalno. Naravno, neće nas uhvatiti kako dinamitom dižemo u vazduh mostove na ostrvu Luj, da bismo bolje istakli ostrvski karakter te četvrti, niti kako svake noći na suprotnoj obali reke ulepšavamo ciglani zid duž keja Bernar. To je zato što se, sa ovo malo sredstava kojima raspoložemo, prvo moramo pozabaviti najvažnijim stvarima. I zato, držanjem svih tih svinja na odstojanju, sabotiranjem „zajedničke akcije“, koja samo doprinosi širenju konfuzije i svojom apsolutnom isključivošću, mi tim osobama dokazujemo nužnost postojanja pomenutog virusa. Ako smo od njega i oboleli, naši su klevetnici pomrli.

Kada smo već kod toga, bilo bi dobro razjasniti stav zbog kojeg nam često prigovaraju neke osobe, inače najmanje nepoželjne za druženje: reč je o isključenju većeg broja članova Letrističke internacionala i sistematskoj primeni te vrste kaznene mere.

U stvari, pošto smo bili prinuđeni da zauzmemo stav o skoro svim aspektima ponuđenog načina života, smatrali smo dragocenom saglasnost koju smo s nekolicinom drugova postigli oko celine tih gledišta i smera budućih istraživanja. Svaki drugi vid prijateljstva, društvenih kontakata, čak i kurtoaznih odnosa, bio bi nam stran ili bi nam se gadio. Ukoliko saglasnost po tom pitanju objektivno ne postoji, stvari se mogu rešiti jedino raskidom. Bolje je menjati prijatelje nego ubeđenja.

U krajnjoj liniji, pravi sud se može doneti na osnovu načina života koji svako od nas vodi. Promiskuitetno ponašanje koje su isključeni članovi usvojili ili nastavili da upražnjavaju i manje ili više nečasni ustupci na koje su pristajali, u pravoj meri odslikavaju ozbiljnost naših predašnjih nesuglasica; a možda govore nešto i o težini tog našeg pakta.

Ne pada nam na pamet da se branimo zato što smo taj sukob sveli na ličnu ravan; naprotiv, otvoreno izjavljujemo da nas ideja koju imamo o ljudskim odnosima primorava da taj sukob svedemo na lična pitanja, uslovljena presudnim idejnim razmimoilaženjima. Oni koji se mire sa sudbinom, sami sebe otpisuju: nije na nama da nekoga kažnjavamo, niti da nekome praštamo.

termina – kao što su Letristička internacionala, metagraf i drugi neologizmi – za koje smo već napomenuli da su od početka izazivali gnev velikog broja ljudi. Prvi uslov našeg dogovora bio je da takve ljude držimo što dalje od sebe.

Moglo bi nam se prigovoriti da je takav stav izazvao proizvoljnu, glupu i zlonamernu zbrku među misaonom elitom; zbrku zbog koje jedan čovek navraća da bi nas znatiželjnim i pokroviteljskim tonom pitao „šta zapravo hoćemo“, zbog čega odmah biva izbačen napolje. Ipak, pošto smo sigurni da se nijedan profesionalac iz književne ili novinarske branše još zadugo neće ozbiljno pozabaviti onim čime smo se godinama bavili, uvereni smo da nam ta zbrka nikako ne može naškoditi. S druge strane, ona nam čak i prija.

5. Kada bi „misaona elita“ današnje Evrope raspolagala minimumom inteligencije i gramom kulture, shvatila bi da cela ta priča o zbrci više ne stoji. Oni naši dojučerašnji drugovi, koji još uvek nastoje da privuku pažnju javnosti ili se bave beznačajnim piskaranjem, suviše su oglopavili da bi i dalje obmanjivali svet. Oni tužno prežvakavaju uvek iste stavove, koji drugi onda hitro preuzimaju. Nikako ne mogu da shvate metod obnove koji bi osvežio život. Spremni na sve ustupke da bi im se tekstovi pojavili u „Novim novcatim francuskim revijama“, kao klonovi koji pristaju da im se pismeni sastavi objavljuju besplatno, pošto je potražnja za njima ionako nikakva, oni jadikuju što u tom smrdljivom siru još nisu dobili *mesto koje zaslužuju*, makar to bilo i mesto jednog Etiambla ili poštovanje, za koje se izborio čak i Kajoa ili visoka primanja, kao Aron.

Imamo razloga da verujemo kako će takvi u starosti poželeti da osnuju neku manju judejsko-plastičnu religiju. Uz malo sreće, završiće kao neki *Father Divine* ili kao mormoni estetskog stvaralaštva.

Ostavimo sada te osobe koje su nas nekada mnogo zabavljale. Zabave u kojima neko uživa prava su mera njegove prosečnosti: čemu inače bejzbol ili automatsko pisanje? Ideja o uspehu, ukoliko je ne ograničimo na ispunjenje najobičnijih želja, podrazumeva prevrat planetarnih razmera. Preostali uspešni prodori često suviše podsećaju na pirove pobede. Ono što smatramo najvrednijim u našim dosadašnjim akcijama bilo je oslobađanje od mnogih navika i kontakata. Uprkos svemu što se priča, malo je ljudi koji uspevaju da svoj život, onaj manji deo života nad kojim imaju koliku-toliku kontrolu, dovedu u sklad sa svojim osećanjima

slavinom svojih katastrofalnih neuspeha, stano preteći da ih nagomila još više.

Gi Debor, novembar 1985.

Letristička internacionala br. 1 (decembar 1952)

Dosta sa Dustabanlijom

Režiseru lošiji od Maka Seneta, glumče lošiji od Maksa Lindera, kao neki Staviski koji inkasira na suzama samohranih majki i siročića iz Oteja, vi ste, Čapline, trgovac osećanjima i ucenjivač patnjom.

Filmu su bili potrebni sentimentalni umetnici. Vi ste mu izašli u susret svojim delima i dobročinstvima.

Pošto izjavljujete da ste slabi i potlačeni, udariti na vas značilo bi udariti na slabe i potlačene; ali, neki su u vašem štapu od trske već uspeli da nazru policijski pendrek.

Važite za „onog koji okreće drugi obraz“ – i drugi guz. Ali, za nas, ovako mlade i lepe, jedini odgovor na ljudsku patnju jeste Revolucija.

Ne verujemo u „apsurdne progone“ kojima ste izloženi, dustabanlijo od Maksa di Vezija (pisac popularnih ljubica iz tog vremena; *nap. prev.*). Na francuskom, *Imigraciona služba* znači isto što i *Reklamna agencija*. Konferencija za štampu, poput one koju ste održali u Šerburu, uspela bi da proda čak i najgori film. Prema tome, nema razloga da strahujete za uspeh *Svetlosti pozornice*.

I zato nas se okani, larvo fašistička. Zgrčite lovu, družite se s krunisanim glavama (lepo ste puzali pred malom Elizabetom) i umrite što pre – priredićemo vam gala ispraćaj.

Neka vam ovaj poslednji film zaista bude i poslednji.

Svetlost reflektora je istopila šminku tobožnjeg genijalnog pantomičara i ispod nje se ukazalo lice opakog i samoživog starca.

Go home Mister Chaplin.

Letristička internacionala:
Serž Berna, Žan-Luj Bro, Gi-Ernest Debor, Žil Ž. Volman

Kriza letrizma, najavljena skoro otvorenom pobunom nekih zaostalih tipova protiv kinematografskih eseja za koje su smatrali da ih mogu diskreditovati svojom „neodmerenom“ žestinom, nastupila je 1952, kada je „Letristička internacionala“, ekstremna frakcija pokreta okupljena oko senke od časopisa istog imena, počela da razbacuje letke uvredljivog sadržaja na Čaplinovoj konferenciji za štampu. Letristi-estete, koji su od skora bili u manjini, posle tog incidenta su uskratili podršku pokretu i tako izazivali razdor koji njihova naivna opravdanja nisu uspela da odlože, niti da ga naknadno izglađe, pošto su smatrali da je doprinos Čaplina filmskoj umetnosti toliki da ga čini imunim na sve kritike. Ostali „revolucionari“ su nam zamerili još više, jer im se činilo da bi Čaplinov lik i delo trebalo sagledati iz njihovog progresivnog ugla. U međuvremenu, mnogi su se otreznili od te iluzije.

Razotkrivanje zastarelosti nekih učenja ili osoba koje su za njih vezale svoje ime, neodložan je i lak zadatak za svakoga ko je navikao da rešava najzanimljivije probleme koje postavlja današnje vreme. Što se tiče laži i obmana one izgubljene generacije koja se javila po završetku poslednjeg rata, njima je bilo suđeno da se rasprše same od sebe. Ipak, pošto smo svesni odsustva kritičkog mišljenja koje bi s tim podvalama trebalo da se izbori, procenjujemo da je letrizam doprineo njihovom bržem iščeznuću; stoga nije nimalo čudno što danas jedan Jonesko, koji trideset godina kasnije i na dvadeset puta gluplji način ponavlja neka scenska preterivanja Tristana Care, ne zadobija ni četvrtinu one preusmerene pažnje koja je pre nekoliko godina ukazana precenjenom lešu Antonena Artoa.

4. U ovoj istorijskoj epohi, reči koje nas opisuju teže da nas neugodno ograniče. Nema sumnje da termin „letristi“ nije naročito dobro pristajao ljudima koji nisu pridavali poseban značaj toj vrsti scenske buke i koji su je koristili samo na zvučnim zapisima nekoliko filmova. S druge strane, čini se da nas termin „francuski“ na ekskluzivan način vezuje za ovu naciju i njene kolonije. Ateizam se, sa začuđujućom lakoćom, određuje kao „hrišćanski“, „jevrejski“ ili „muslimanski“. Najzad, opšte je poznato da su, ako ne sve naše ideje, onda makar rečnik kojim se služimo, proizvod manje ili više rafiniranog „buržoaskog“ vaspitanja.

Tako su, uprkos evoluciji naših istraživanja i zamoru ljudskog materijala, koji je za posledicu imao čistke, novi sledbenici usvojili veći broj

sadržaja. Taj proces bi se mogao uporediti s modnim trendovima. Na primer, sva odeća starija od pola veka pripada davno prošloj modi, u kojoj osoba savremenog senzibiliteta može iznova otkriti ovu ili onu dopadljivu formu. Ali, svima je smešna ženska odeća od pre desetak godina.

Tako je pokret „precioza“, koji je dugo bio prećutkivan u lažljivim školskim udžbenicima o 17. veku, uprkos tome što se služio izražajnim sredstvima koja su nam danas u najvećoj meri strana, na putu da bude priznat kao vodeći predstavnik ideja „Velikog veka“, budući da u ovom trenutku osećamo potrebu za konstruktivnim preobražajem svih aspekata života i da smo svesni ogromnog doprinosa koji je taj pokret dao promeni dekora i načina ponašanja (konverzacija i šetnja kao privilegovane aktivnosti; u arhitekturi – diferencijacija stambenih prostorija, promena načina dekoracije i rasporeda nameštaja). S druge strane, kada Rože Vajan piše roman *Lepa maska* u Stendalovom stilu, uprkos sadržaju vrednom poštovanja, on kao jedinu mogućnost da ugoditi čitaocima pronalazi uspeli pastiš – što znači da se, očito protivno svojim prvobitnim namerama, pre svega obraća intelektualcima čiji ukus naginje zastarelim formama. Većina kritičara koji su se glupo ostrvili na sadržaj romana i proglasili ga neuverljivim, time su samo odali hvalu veštom prozaisti.

Vratimo se sada istorijskoj anegdoti.

3. Iz ovih suštinski oprečnih mišljenja, koja se u krajnjoj liniji svode na sukob između prilično novog načina da se živi svoj život i stare navike da on bude otuđen, proistekli su svi mogući sporovi, privremeno zataškani u ime zajedničke akcije, koja se pokazala zabavnom i koju, uprkos svim propustima i nedostacima, još uvek smatramo pozitivnom.

Upražnjavanje kalambura bilo je podsticano od onih koji su unosili više ili manje humora u neke svoje tvrdnje, da bi im dali paradoksalniji oblik: premda savršeno rasejani prema tome da li ćemo ostati zapamćeni i steći literarnu ili neku drugu slavu, pisali smo da će naša dela – praktično nepostojeća – ostati zabeležena na stranicama istorije, sa istom onom samouverenošću koju je ispoljavala šačica lakrdijaša iz grupe željnih slave. Svi smo, u svakoj prilici, izjavljivali da smo predivni. Plitak nivo argumentacije s kojim smo se susretali po kino klubovima i drugim tribinama, nije nam dopuštao da odgovorimo na ozbiljniji način. Uostalom, može se reći da smo još uvek prilično šarmantni.

Stav Letrističke internacionale

List *Combat* je 2. novembra 1952. odbio da objavi ovaj tekst, pozivajući se na odredbe člana br. 13. Zakona od 29. 07. 1881.

Posle naše intervencije na Čaplinovoj konferenciji za štampu održanoj u Ricu i objavljivanja u štampi nekih delova pomenutog letka – u kojem dižemo glas protiv slepog obožavanja tog umetnika – Žan-Isidor Isu i dvojica njegovih vernih sledbenika objavili su u listu *Combat* izjavu kojom se ograđuju od naših postupaka, u ovom konkretnom slučaju.

Nekada smo uvažavali Čaplinovo delo, ali znamo da se novine danas nalaze negde drugde i da „istine koje prestanu da budu zanimljive postaju laži.“ (Isu)

Smatramo da je uništavanje idola najbolji način izražavanja slobode, naročito kada se i ti idoli pozivaju na slobodu.

Provokativni ton našeg letka bio je reakcija na servilno oduševljenje masa. Distanciranje kojem su izvesni letristi, među njima i sâm Isu, pribegli ovim povodom, svedoči o nerazumevanju koje se uvek javljalo između ekstremista i onih koji to više nisu; između nas i onih koji su se odrekli „mladalačke gorčine“, da bi „delili osmehe“ u društvu priznatih veličina; između starijih od dvadeset i mlađih od trideset godina.

Preuzimamo svu odgovornost za tekst koji smo potpisali. Mi nemamo koga da se odričemo.

Ravnodušni smo prema tuđem zgražavanju. Reakcionar se ne može biti manje ili više.

Svoje klevetnike svrstavamo u tu anonimnu masu zgroženih.

Serž Berna, Žan-Luj Bro, Gi-Ernest Debor, Žil Ž. Volman

Letristička internacionala br. 2 (februar 1953)

Manifest

Letristička provokacija dobro dođe da se ubije vreme. Revolucionarna misao je upravo u tome. U nedostatku boljeg, nastavljamo da dižemo

buku u skućenom, prostoru s one strane literature. Podrazumeva se da se manifestujemo tako što pišemo manifeste. Slediti sopstvene želje je izuzetno lepa stvar. Ali, naše želje bile su tako nestalne i varljive. Kaže se da je mladost sistematična. Nedelje se smenjuju u pravilnom nizu. Naši susreti su slučajni, a naši povremeni kontakti iscrpljuju se u krhkoj odbrani reči. Zemlja se i dalje okreće, kao da se ništa ne dešava. Sve u svemu, postojeće stanje nas više ne zadovoljava. Isključili smo Isua, koji je smatrao da je poželjno ostavljati tragove za sobom. Svi koji nešto održavaju pomažu radu policije. Dobro znamo da su sve postojeće ideje i oblici ponašanja nedovoljni. Zato se današnje društvo sastoji samo od letrista i cinkaroša, na čelu sa Andreom Bretonom. Ne postoje nihi-listi već samo nemoćni ljudi. Skoro sve nam je zabranjeno. Zavodjenje maloletnica i upotreba droga samo su neki od načina za prevazilaženje praznine. Nekoliko naših drugova leži u zatvoru zbog krađe. Protivimo se kažnjavanju onih koji su shvatili koliko je važno nikada ne raditi. O tome nemamo šta da raspravljamo. Ljudski odnosi se moraju zasnivati na strastima. U suprotnom, Teror.

Sara Abuaf, Serž Berna, P. Ž. Berle, Žan-Luj Bro, Rene Lajbe, Midu Dau, Gi-Ernest Debor, Linda Frid, Fransoaz Ležar, Žan-Mišel Menzion, Elijana Papai, Žil Ž. Volman

Fragmenti potrage za novim oblicima ponašanja

Nova generacija neće ništa prepustiti slučaju. (Žil Ž. Volman)

U svakom slučaju, iz ovoga nećemo izaći živi. (Žan-Mišel Menzion)

Letristička internacionala teži donekle usporenoj smrti umetnosti. (Serž Berna)

Daleko s one strane ograničenih oblika igre, nova lepota biće lepota situacija. (Gi-Ernest Debor)

Ekstremne provokacije koje je letristička grupa uvela u modu ili se spremala da izvede (poezija svedena na slova, metagrafski spisi, filmovi bez slika), proizvele su letalnu inflaciju u svetu umetnosti.

Tada smo im se priključili, bez imalo oklevanja.

2. Iako je, spolja gledano, letristička grupa tokom pedesetih godina pokazivala zavidan nivo netolerantnosti, među svojim članovima je dopuštala znatno razmimoilaženje u stavovima.

Onomatopejska poezija, nastala unutar futurističkog pokreta, koju su kasnije usavršili Švitters i drugi, bila je značajna samo utoliko što ju je jedna zaokružena sistematizacija predstavila kao jedinu poeziju u datom trenutku, osuđujući time na smrt sve druge poetske forme, a uskoro i nju sâmu. U međuvremenu, mnogi su zanemarili pravu oblast koja nam je bila prepuštena za igru, zarad detinjastih ideja o genijalnosti i slavi.

Većina je tada zastupala stav po kojem bi od svih ljudskih delatnosti najveću vrednost imalo stvaranje novih formi. To verovanje u formalnu evoluciju, koja razloge i svrhu nalazi u sebi samoj, nalazi se u osnovi buržoaskog idealističkog pogleda na umetnost. (Idiotsko verovanje u nepromenljive pojmovne kategorije upravo će i navesti nekolicinu izbačenih članova da se priklone nekom vidu amerikanizovanog misticizma.) Tadašnje iskustvo, proisteklo iz zaključaka koje glupavi Malro nije znao ili nije smeo da izvuče iz veoma sličnih premisa, nalagalo je strogu primenu metoda kojim bi se formalistički postupak definitivno obezvređio teranjem u krajnost – vrtoglavo ubrzanom evolucijom, koja bi se odvijala u praznom prostoru, lišena svakog uporišta u osnovnim ljudskim potrebama.

Korist od razaranja formalizma iznutra je nepobitna: nema nikakve sumnje da su intelektualne discipline, ma kolika uslovljene ostalim kretanjima u društvu, kao i sve druge oblasti podložne relativno autonomnim preobražajima, usled otkrića na koja ih primorava sopstveni determinizam. Procenjivati sve, kao što se od nas očekuje, na osnovu sadržaja, bilo bi isto što i procenjivati dela na osnovu namera. Ako se složimo da bi objašnjenje normativne prirode i postojanih čari pojedinih estetskih perioda trebalo prevashodno tražiti u njihovom sadržaju – promenljivom u meri u kojoj savremene potrebe izvlače na površinu nove sadržaje i time uslovljavaju reviziju ocena „velikih epoha“ – onda moramo priznati da učinak nekog dela u svom vremenu ne zavisi isključivo od njegovog

proletersku renesansu, u kojoj će proletarijat, kao kulturna forma, biti prevaziđen sa istom lakoćom s kojom su četvoroprezi i trireme bili prevaziđeni kao prevozna sredstva. Literarni nusproizvodi koji su pre dvadesetak godina izazivali skandale, a da ih niko nije čitao, danas postaju predmet efemernog, ali gromoglasnog veličanja: poezija Prevera ili Šara, Grakova proza, dramska dela onog ogavnog kretena Pišeta, kao i mnoga druga. Filmska umetnost, u kojoj su se različiti režijski postupci anegdotskog tipa već izlivali od upotrebe, svoju budućnost vidi u plagijatoru De Siki i nalazi neku novinu – bolje reći, egzotiku – u onih nekoliko italijanskih filmova gde je nedostatak sredstava nametnuo stil snimanja donekle različit od holivudskog, ali koji daleko zaostaje za S. M. Ajzenštajnom. Pored toga, znamo kakve tegobne fenomenološke egzibicije izvode neki profesori koji inače nisu na glasu kao osobe koje vole da obigravaju po kafanama.

Pri pogledu na ovo sumorno i unosno vašarište, gde je svaki kliše našao svoje sledbenike, svaka regresija svoje obožavaoce, a svaki rimejk svoje fanatike, samo se jedna grupa odvažila da ispolji potpuni prezir i suprotstavi se svemu, pozivajući se na nužnost istorijskog prevazilaženja starih vrednosti. U njoj se razvila neka vrsta stvaralačkog optimizma, koji je puko negodovanje prevazišao afirmacijom novih vrednosti. Uprkos drugačijim ciljevima, ta grupa je uspela da se prepozna u istoj spasilačkoj ulozi koju je svojevremeno na sebe preuzeo dadaistički pokret. Možda će nam neko prigovoriti da obnova dadaizma nije predstavljala naročito inteligentan poduhvat. Ali, ovde nije bila reč o ponavljanju dadaizma. Ozbiljan uzmak koji je načinila revolucionarna politika, praćen očitim porazom estetike radničke klase, koja je zapala u istu retrogradnu fazu, ponovo je vratio na pozornicu onu zbrku koja je vladala pre tridesetak godina. Na duhovnom planu, sitna buržoazija još uvek drži vlast u svojim rukama. Posle nekoliko bučnih kriza, njen monopol je jači nego ikada: sve što se danas u svetu štampa – bilo da se radi o kapitalističkoj ili socijalrealističkoj literaturi, lažnoj formalističkoj avangardi, koja živi od formi pretvorenih u javna dobra ili smrdljivim i teozofskim ispuvcima nekih do skora emancipatorskih pokreta – u celosti je proizvod sitnoburžoaskog duha. Zahtevi realnosti u kojoj živimo nalazu nam da taj duh uništimo. U tom cilju, sva sredstva su dopuštena.

Privremena sloboda

Noću sigurno sanjaš i zato stalno spavaš, ali život je ugrožen sa svih strana, panduri i doušnici su svuda, u bistroima, devojke tvojih godina mirišu na mladost.

Žil Ž. Volman

Generalni štrajk

Između mene i drugih nema ničeg. Svet počinje 24. septembra 1934. Imam 18 godina. Predivno doba, kada popravni domovi i sadizam konačno zamenjuju Boga. Lepota čoveka je u njegovom uništavanju. Ja sam san koji je bi mogao voleti svog snevača. Svaki čin je kukavički jer nešto opravdava. Nikada nisam uradio ništa. Stalna potraga za ništavilom, to je sav naš život. Dekart vredi koliko i neki baštovan. Postoji samo jedna mogućnost: da postanem kuga i prenesem vam guke. Sve što pomaže da zaboravite na sebe je dobro: samoubistvo, smrtna kazna, droge, alkohol, ludilo. Ali, obavezno treba ukinuti i sve koji nose uniforme, devojke starije od petnaest godina koje su još uvek device, sva navodno razumna stvorenja i njihove zatvore. Ako je nas nekolicina spremna da rizikuje sve, to je zato što znamo da nema ničeg što bi se moglo rizikovati i izgubiti. Voleti ili ne voleti nekog muškarca ili ženu je jedno te isto.

Žan-Mišel Menzion¹⁰

¹⁰ Žan-Mišel Menzion (Jean-Michel Mension): Jedan od najživopisnijih članova prve postave Letrističke internacionale. U svojoj memoarskoj knjizi *Pleme* (La Tribu, 1988) pružio je izvanredno detaljan, ali i autentičan prikaz života grupe u tom periodu. U kombinaciji sa ostalim izvorima i dokumentima, ta knjiga jasno potvrđuje da predstava o izrazito neakademskom karakteru LI nije mit i da se u opisu njenog delinkventskog duha jednostavno ne može preterati. Iz LI je izbačen već 1954, kao „čisto dekorativan“ (videti *Potlač* br. 2), što sigurno nije sasvim odgovaralo istini; ipak, presuda je, kao i sve ostale, bila neopoziva. Iako se tačnog razloga uskoro više niko nije sećao, Menzion se nije žalio: „Tek mnogo kasnije saznao sam za tu etiketu. To mi je zvučalo zabavno, pošto sam sigurno bio vrlo dekorativan, s tim svojim belim pantalonama isprskanim bojom i ispisanim parolama (iz filma *Urlici u slavu de Sada*).“ Isključenje je podrazumevalo poseban režim ponašanja, kojeg su se obe strane strogo pridržavale; tako su čak i posle raskida afirmisale nepisani

Letristička internacionala br. 3 (avgust 1953)

Raščistiti sa utehom nihilizma

Svesni smo da su sve nove istine privremene i da ne mogu ispuniti naša očekivanja. Zalažemo se za njih zato što ne znamo ništa bolje i zato što nam je to, na kraju krajeva, posao.

Ali, ne smemo ostati ravnodušni prema nesnosnim vrednostima današnjice, kada za njih garantuje Društvo zatvora, čije pragove objijamo celog života.

Ni po koju cenu nećemo pristati da učestvujemo u tome, niti pristati na sopstveno ćutanje i tako pristati na sve.

Mrsko nam je da se povodimo za većinom, makar to ponekad bilo iz čiste sujete.

Crno vino i negacija po kafeima; osnovne istine o očajanju neće se iskristalisati iz ovih života koje je tako teško odbraniti od zamki ćutanja, od stotinu načina da se ZAUZMU STRANE.

Uprkos tom nedostatku, koji stalno osećamo, uprkos neumitnom i neoprostivom gubitku svega što smo voleli, igra se nastavlja, još postojimo. Zato će svaki vid propagande dobro poslužiti.

Moramo izazvati pobunu za koju smo lično zainteresovani, pobunu srazmernu našim zahtevima.

Moramo potvrditi određenu ideju sreće, iako znamo za njene prethodne neuspehe, zato što je to ideja prema kojoj bi trebalo da se ravna svaki revolucionarni program.

Gi-Ernest Debor

---

kôd *Plemena*: „*Pitanje*: Kako je izgledalo kada biste se sreli (sa Deborom) u istom kafeu? *Odgovor*: Nismo se obraćali jedan drugom. To je bio ritual. Nikada mi nije palo na pamet da mu se obratim. Isto je važno i za njega. *Pitanje*: Ali, sigurno ste ostali u nekom odnosu sa ostalim članovima grupe? *Odgovor*: Ne, to je bilo zabranjeno, nismo imali pravo na to. Članovi su mogli da razgovaraju s drugima – s ljudima van grupe – ali ne i sa onima koji su bili isključeni. To je bio tabu.“ Kasnije je pristupio trockistima, u čijim je redovima učestvovao i u pobuni 1968.

Potlač br. 22 (9. septembar 1955)

Podela rada

Pošto smo primetili da se kultivisana publika veoma zanima za razna zanimanja pisaca najčitanijih romana, što se obično ističe na koricama knjiga, smatramo da u cilju sticanja popularnosti bilo poželjno objaviti zajedničku i zato obimniju listu zanimanja kojima su se sporadično bavili najistaknutiji teoretičari Letrističke internacionalne:

Prevodilac, frizer, telefonista, anketar, prodavac trikotaže, recepcioner, bokser, knjigovođa, agent za nekretnine, ronilac, trgovački putnik, poštar, lovac u Africi, daktilograf, sineasta, strugar, kućni učitelj, nekvalifikovani radnik, privatni sekretar, kasapin, kelner, radnik u fabrici sardina.

Zašto letrizam?

1. Čini se da bi poslednji rat u Evropi trebalo istorijski definisati kao period opšteg neuspeha svih pokušaja promene, kako na afektivnom, tako i na političkom planu.

Dok spektakularni tehnički izumi uvećavaju mogućnosti budućeg razvoja, kao i rizike još nerazrešenih protivrečnosti koje taj razvoj donosi sa sobom, svedoci smo stagnacije društvenih borbi, a na idejnom planu suočavamo se sa snažnim otporom onom istraživačkom pokretu koji je dostigao vrhunac triidesetih godina ovog veka (XX), kada je uspeo da najveće zahteve uskladi sa uvidom u praktične načine za njihovo ostvarenje.

Budući da se primena tih revolucionarnih sredstava pokazala neuspešnom u periodu od pojave fašizma do Drugog svetskog rata, razočaranje zbog izneverenih nada, koje su se za njih vezivale, bilo je neminovno.

Posle nepotpunog oslobođenja 1944, u intelektualnim i umetničkim krugovima nastupio je period reakcije: apstraktno slikarstvo, obična faza u evoluciji modernog slikarstva, gde ono zauzima prilično neugledno mesto, predstavljeno je u svim sredstvima javnog informisanja kao temelj nove estetike. Aleksandrinskom stihu je izgleda suđeno da doživi

Krajnje različite osobe, opredeljene za prividno sličan pristup ovoj tematici, uobličile su neke sračunato zbunjujuće stilove arhitekture – počevši od čuvenih dvoraca kralja Ludviga Bavorskog, do kuće u Hannoveru koju je dadaista Kurt Šviteris navodno izbušio tunelima i ukrasio šumom stubova od nagomilanih predmeta. Svaka od tih zgrada ima neka barokna obeležja, uvek jasno uočljiva u projektima u kojima se integralna umetnost javlja kao odlučujući faktor. U vezi s tim, važno je ukazati na odnose između Ludviga Bavorskog i Vagnera, koji je i sâm tragao za nekom estetskom sintezom, na najteži, a u krajnjem ishodu i najneuspešniji način.

Iako su arhitektonska ostvarenja koja ovde veličamo na izvestan način povezana sa naivnom umetnošću, moramo naglasiti kako ih cenimo iz sasvim drugog razloga: naime, kao otelotvorenja neiskorišćenih potencijala pogodnih za neku buduću disciplinu, koja bi u ekonomskom smislu bila nepristupačna „avangardi“. U eksploataciji tržišne vrednosti, koja se neosnovano pridaje većini ekspresivnih formi naivnosti, teško je ne uočiti ispoljavanje formalno reakcionarnog mentaliteta blisko povezanog s paternalističkim društvenim stavovima. Više no ikad, smatramo da osobe dostojne poštovanja moraju imati odgovore na sva pitanja.

Nećemo posustati u nameri da na najaktivniji način učestvujemo u realizaciji i preuzimanju odgovornosti za sve rizike i moć koju nosi urbanizam.

Svesni smo da je provizorna, slobodna oblast ludičke aktivnosti, koju Hojcinga suprotstavlja „svakodnevnom životu“ potčinjenom osećaju dužnosti, jedina moguća oblast pravog života. Ta oblast je danas sračunato prekrivena tabuima koji pretenduju na večnost. Oblici ponašanja do kojih nam je stalo, teže uspostavljanju odnosa koji najbolje pogoduju njihovom nesmetanom razvoju. Sada moramo promeniti pravila igre, tako što ćemo proizvoljne konvencije zameniti pravilima utemeljenim na moralu.

Gi-Ernest Debor

Bez naslova

Nije skandalozno to što se ubijamo, nego to što moramo da živimo ovako.

Žan-Mišel Menzion

Manifest alžirske grupe Letrističke internacionale

Niko ne umire od gladi, žeđi ili života. Može se umreti samo od odustajanja.

Moderno društvo je društvo pandura. Mi smo revolucionari zato što je policija vrhovna sila ovog društva. Nismo za neko novo društvo, zato što je policija vrhovna sila svakog društva. Nismo nihilisti, zato što ne želimo da prepustimo vlast bilo kome.

Mi smo letristi zato što težimo nečemu većem. Svesni smo suštinski regresivnog karaktera svakog rada za platu. Nerešavanje složenih problema stvara period iščekivanja, u kojem sva pragmatična aktivnost samo produžava kukavičluk, jer život mora ostati beskrajno zakrivljen i bezopasan.

Sve u svemu, mi smo geniji, upamtite to, jednom za svagda.

Moamed Dau, Šeik Ben Dine, Ait Ćafer, Alžir, april 1953.¹¹

¹¹ Ne postoje precizni podaci o ovoj grupi i njenom delovanju. Sasvim je moguće da je ovo bio prvi i poslednji znak njenog postojanja. Ali, moguće je da se među njima nalazi i taj „nepismeni Berber“ (iako se izraz Berber ili Kabil obično odnosi na Tunizane), koji je navodno smislio izraz „psihogeografija“, kako to navodi Debor u svom tekstu iz 1955, *Uvod u kritiku urbane geografije* (videti dalje u tekstu). Druga mogućnost je da je reč o šali i da je izraz smislio Moamed Dau (zvani Midu), aktivni član letrističke grupe i njen redovni snabdevač hašišom. Naime, njegovo ime se najčešće sreće upravo u izveštajima o raznim psihogeografskim eksperimentima, objavljenim u *Potlaču*.

Letristička internacionala br. 4 (jun 1954)

*Rat za slobodu mora se voditi s gnevom.*¹²

Za Letrističku internacionalu:

Anri de Bearn, Andre Konor, Moamed Dau, Gi-Ernest Debor,
Žak Fijon, Žil Iven (Ivan Ščeglov), Patrik Straram, Žil Ž. Volman

La Carte d'après nature (jun 1954)

Odgovor objavljen u posebnom izdanju *La Carte d'après nature*, juna 1954.

Urednik: Rene Magrit (René Magritte)

PITANJE: Da li nas i naše postupke misao obasjava sa istom ravnodušnošću kao i sunce ili – kakve su naše nade i koliko vrede?

ODGOVOR: Ovaj svet je nastao iz ravnodušnosti, ali u njoj se ne može živeti. Misao vredi u meri kojoj rađa zahteve i primorava nas da ih ostvarimo.

Revolucionarni studenti, koji su u Kantonu 1927. demonstrirali nagi, sledeće godine su umirali po ložionicama lokomotiva. Tu prestaje svaka svetkovina misli. Ako u inteligenciji, koju nam po pravilu pripisuju, uopšte pronalazimo neko sitno zadovoljstvo, to je samo zato što nam ona služi kao sredstvo za realizaciju svesno izabranog ekstremizma.

Vreme je da se nametnu drugačiji uslovi života. Ekonomskim zabranama i njihovim moralnim učincima ionako je suđeno da budu ukinuti opštom saglasnošću svih ljudi. Problemi kojima smo još prinuđeni da pridajemo značaj biće prevaziđeni zajedno sa svim današnjim protivrečnostima, jer će drevni mitovi izgubiti moć kada počnemo da neke mnogo jače.

¹² Aluzija na Sen Žista (Saint-Just, 1767–1794), „*La guerre de la liberté doit être faite avec colère.*“ Istu frazu Debor je upotrebio i mnogo kasnije, u predgovoru za četvrto italijansko izdanje *Društva spektakla*. U pismu Paolu Salvadoriju, od 7. februara 1979, on objašnjava: „Gnev nije *rabbia* (besnilo): on je nešto manje nasilan; on je opravdaniji.“

Potlač br. 20 (30. maj 1955)

Arhitektura i igra

U svom Eseju o društvenoj ulozi igre, Johan Hojcinga navodi da „... kultura, u svojim ranim fazama, ima obeležja igre i razvija se u formi i atmosferi igre“. Latentni idealizam ovog pisca i njegovo usko sociološko razumevanje viših formi igre nipošto ne umanjuju osnovnu vrednost njegovog dela. S druge strane, u našim teorijama o arhitekturi ili prolascima bilo bi izlišno tražiti neke druge motive, osim strasti prema igri.

Iako skoro sve što se u svetu dešava budi u nama gnev i gađenje, vremenom smo ipak naučili kako da u tome pronađemo nešto zabavno. Svako ko bi u tome video samo našu ironiju, promašio bi suštinu stvari. Život oko nas projektovan je tako da udovolji apsurdnim zahtevima, ali nesvesno teži da zadovolji svoje prave potrebe.

Te potrebe i njihovo delimično ostvarenje ili razumevanje, na svakom koraku potvrđuju naše hipoteze. Na primer, bar Na kraju sveta, na samom rubu jedne od najmoćnijih pariskih ambijentalnih celina (četvrti oivičene ulicama Muftar, Turnefor i Lomond), nije tu smešten slučajno. Događaji nam izgledaju kao slučajni samo kada nismo upoznati sa opštim zakonitostima kategorija kojima pripadaju. Trebalo bi raditi na sticanju što šireg uvida u elemente koji određuju neku situaciju, nezavisno od utilitarnih imperativa, čiji će značaj vremenom slabiti.

Ono što bismo želeli da učinimo sa arhitekturom slično je onome što želimo da učinimo sa svojim životima. Kako se to obično kaže, lepe avanture mogu započeti i razvijati se samo u lepom okruženju. Samo što će pojam lepog okruženja pretrpeti izvesne izmene.

Već danas možemo uživati u atmosferi nekih sumornih zona, idealnih za prolasku, ali krajnje neprikladnih za stanovanje, u koje je vladajućim režim ipak sabio i naselio radničke mase.

Čak i sâm Le Korbizje, u svom tekstu Urbanizam je ključ, priznaje da se, s obzirom na žalosni i anarhični individualizam gradnje u razvijenim zemljama, „nerazvijenost može tumačiti i kao posledica obilja, a ne samo oskudice“. Ova primedba bi se, logično, mogla upotrebiti i protiv tog novosrednjovekovnog zagovornika „vertikalne zajednice“.

Poznato je da već sâmo otkriće višeg poretka želja obezvređuje sva manje važna dostignuća i nužno vodi samoostvarenju.

Pred tom potrebom, postaje sve teže braniti vezanost za dopuštene oblike stvaranja, priznate u postojećem ekonomskom okruženju. Svesno zatvaranje očiju pred zabranama koje indukuju takve forme, navodi „revolucionare duha“ na čudne vidove odbrane: optužba za boljševizam je njihov najčešći poklič; iskazivanje osnovane sumnje kojom se protivnik smesta stavlja van zakona i prepušta sudu civilizovane elite. Opšte je poznato da takva, čisto atlantska predstava o civilizaciji, ne ide bez izvesnog infantilizma: priča se o alhemičarima, prizivaju se duhovi, vodi se računa o predznacima.

Tako su, u spomen na nadrealizam, devetnaestorica glupaka objavila zajednički tekst uperen protiv nas, u čijem smo naslovu označeni kao „Sultanovi prijatelji“. Za te ljude, Sultan očigledno predstavlja marksizam, Moskovske procese, novac, Kinesku republiku, Dve stotine porodica, pokojnog Staljina, a u krajnjoj liniji skoro sve što nije „automatski tekst“ ili Gnoza. Oni sâmi, Sultanovi neprijatelji, traće dane na bezazlen način, u banalnim zabavama organizovanim po uzoru na one iz 1930. Imaju izuzetno dobro mišljenje o svojoj istrajnosti, možda i o svom moralu.

Ne zanimaju nas tuđa mišljenja, već sistemi. Neki holistički sistemi uvek izazivaju gnev kod individualista slabih na fragmentarne teorije, bile one psihoanalitičke ili naprosto literarne. Te iste olimpijske veličine, u svojim životima se ravnaju prema sasvim drugim sistemima, čiju je dominaciju, kao i efemernost, svakim danom sve teže ignorisati.

Od Gaksota do Bretona, ljudi koji nas uveseljavaju nastoje da u našim stavovima ukažu – kao da je to dovoljan argument – na raskid s njihovim vlastitim pogledima na svet, koji se, uostalom, među sobom malo razlikuju.

Kada treba zavijati zbog nečije smrti, svi psi čuvari nađu se na gomili.

Gi-Ernest Debor

Mora se izgraditi cela jedna civilizacija, u kojoj će svi oblici aktivnosti težiti neprestanom podsticanju afektivnog života.

Počeli smo da rešavamo problem dokolice, o kojem se naveliko raspravlja, iako su mase radnika tek nedavno uspele da se oslobode bremena neprekidnog rada, što će u budućnosti predstavljati jedini problem.

Ta velika civilizacija koja dolazi, konstruisaće situacije i avanture. Nauka o životu je moguća. Avanturista je onaj ko traga za avanturama i sam ih stvara, a ne onaj kome se avanture dešavaju. Svesno korišćenje okruženja usloviće uvek nove vidove ponašanja. Uloga onih sitnih slučajnosti, koje nazivamo sudbinom, vremenom će se smanjivati. Arhitektura, urbanizam i sugestivna plastična ekspresija – čija su nam osnovna načela već poznata – trebalo bi da zajedno streme tom cilju.

Praktikovanje oneobičavanja i biranja susreta, osećaj neispunjenosti i nestalnosti, ljubav prema brzini preusmerena na teren duha, maštovitost i zaborav, sastavni su delovi etike prolazaka, s kojom smo već počeli da eksperimentišemo u siromašnom ambijentu današnjih gradova.

Radimo na razvijanju nauke o odnosima i ambijentima, koju smo nazvali psihogeografija. Ona će vratiti pravo značenje društvenoj igri, tako što će stvoriti društvo utemeljeno na igri. U tome nema ničeg neozbiljnog. Razonoda, kao jedna od kraljevskih privilegija, sada bi morala biti dostupna svima.

Sreća je nova ideja u Evropi, rekao je Sen-Žist.¹³ Taj program danas po prvi može biti ostvaren.

Veliku naklonost koju je Šarl Furije pokazivao prema slobodnoj igri strasti trebalo bi uvek iznova otkrivati. Radićemo na stvaranju novih želja i uložiti najveći trud na njihovom propagiranju.

U društvene borbe unecemo autentičnu žestinu. Revolucija se ne ostvaruje traženjem 25.216 franaka mesečno. Za svoje živote se moramo izboriti odmah – za zemaljski život, u kojem je sve još uvek moguće:

Ne treba očekivati previše od moći i snage duha.

¹³ „Le bonheur est une idée neuve en Europe“. Saint-Just, *Rapport sur le mode d'exécution du décret contre les ennemis de la République*, govor u Narodnoj skupštini, od 3. III 1794. Ta rečenica se, u ovom obliku, pojavljuje i u filmu *Urlici u slavu de Sada*. (Prim. prev.)

U Parizu, 5. maja 1954.
Anri de Bearn, Andre Konor, Moamed Dau, Gi-Ernest Debor, Žak Fijon,
Patrik Straram, Žil Ž. Volman

Potlač br. 1 (22. jun 1954)

Informativni bilten francuske sekcije Letrističke internacionale

Potlač

Dobijaćete ga često. Letristička internacionala će u njemu obrađivati aktuelne teme iz protekle nedelje. Potlač je najangažovanija publikacija na svetu: radimo na svesnoj i kolektivnoj izgradnji jedne nove civilizacije. (Redakcija)

*Sva voda mora ne bi bila dovoljna. . .*¹⁴

Prvog decembra, šesnaestogodišnja Marsela M. pokušala je da izvrši samoubistvo sa svojim ljubavnikom. Pošto su ih spasli, taj punoletni i oženjeni čovek se drznuo da izjavi kako je na taj čin bio primoran „protiv svoje volje“. Marsela je predata sudu za maloletne delinkvente, koji će razmotriti „njenu moralnu odgovornost“. Maloletnice se u Francuskoj, po pravilu, upućuju u zatvore redovničkog tipa, gde im trune mladost.

U Madridu, 5. februara, osamnaestorica anarhista, koji su pokušali da obnove CNT, osuđeni su zbog oružane pobune. Frankovi bogomoljački streljački vodovi još jednom su odbranili sirotu „zapadnu civilizaciju“.

Nedeljnici su tokom aprila objavili nekoliko živopisnih slika iz Kenije: pobunjenog „general a Čina“, kako sluša izricanje smrtn e presude i pilotsku kabinu aviona Kravljevskog vazduhoplovstva ukrašenu s trideset četiri siluete, koje označavaju broj domorodaca pobijenih mitraljiranjem iz vazduha. Ubijenog crnca zovu Mau-Mau.

¹⁴ „Sva voda mora ne bi bila dovoljna da spere mrlju intelektualne krvi“ – Lotreamon, *Poezije* (Prim. prev.)

Jadne rasprave koje se vode oko neke navodno avangardne slike ili muzičkog dela, smešno poštovanje koje se ukazuje istočnjačkim dragocenostima namenjenim izvozu, čak i ekshumacija „tradicionalnih“ numeroloških teorija, govore o potpunoj abdikaciji buržoaske avangardne inteligencije, koja je, sve do poslednjih desetak godina, davala konkretan doprinos uništavanju i prevazilaženju ideoloških superstruktura društva koje ju je sputavalo.

Sintezu onih zahteva čije formulisanje moderna epoha danas omogućava tek treba ostvariti. Ona bi morala da obuhvati sve aspekte života. Konstruisanje novih okvira i stilova života predstavlja zadatak koji nadmašuje snage izolovanih intelektualaca u kapitalističkom društvu. Time se može objasniti duga i plodna tradicija bekstva u san.

Umetnici slavni po svom omalovažavanju i destrukciji umetnosti, nisu time zapali u protivrečnost, jer je njihov prezir prema umetnosti bio uslovljen napretkom. Ali, faza destrukcije umetnosti i dalje predstavlja društveni, istorijski nužan stupanj umetničke proizvodnje, koja služi datim ciljevima i nestaje zajedno s njima. Pošto se destrukcija jednom obavi, njeni zagovornici se, sasvim prirodno, pokazuju nesposobnim da ostvare i najmanji od postavljenih ciljeva, koji izlazi iz okvira estetskih disciplina. Prezir koji ti ostareli pronalazači tada pokazuju prema vrednostima od kojih žive – što znači, prema delima nastalim u periodu kada je njih već izdalo umetničko nadahnuće – pretvara se u prilično truo stav, proistekao iz dugotrajne estetske agonije, koja se svodila na formalistička ponavljanja, privlačna samo za šaćicu retardirane studentske omladine. Na prividno protivrečan način, koji se može dosta lako objasniti klasnom ekonomskom solidarnošću, iza njihovog prezira krije se strastveno zalaganje za iste te estetske vrednosti, nasuprot ružnoći, koja se po njima nalazi, na primer, u slikarstvu socijalističkog realizma ili u angažovanoj poeziji. Generacija Frojda i dade doprinela je rušenju psihologije i morala koji su, usled protivrečnosti tadašnjeg istorijskog trenutka, bili osuđeni na nestanak. Ona za sobom nije ostavila ništa osim određene mode, koju bi neki sada hteli da ovekoveče. Istini za volju, sva vredna dela te generacije i od nje priznatih prethodnika, navode na zaključak da narednu revoluciju senzibiliteta ne bi više trebalo zamišljati u kontekstu novog načina izražavanja poznatih činjenica, već u kontekstu svesnog konstruisanja novih afektivnih stanja.

Poslednja faza razvoja kolektivnih konstrukcija do kojih nam je toliko stalo biće moguća tek po iščeznuću buržoaskog društva, sa njegovom robnom raspodelom i njegovim moralnim vrednostima.

Uništenju tog buržoaskog društva najbolje ćemo doprineti kritikom i potpunom subverzijom njegove predstave o zadovoljstvu, kao i smišljanjem slogana koji će poslužiti revolucionarnom delovanju masa.

Mišel Bernštajn, M. Dau, Vera, Žil Ž. Volman.

Prigodni omaž američkom načinu života

KO JE POTLAČ?

1. Sovjetski špijun, glavni saučesnik Rozenbergovih, koga je 1952. raskrinkao FBI?
2. Davanje poklona kojim se traži uzvraćanje još većim poklonom; ustanova uperena protiv bogaćenja, na kojoj je počivala ekonomija prekolumbovske Amerike?
3. Reč bez značenja, koju su izmislili letristi i tako nazvali jednu od svojih publikacija?

(Videti odgovore u broju 15)

Potlač br. 16 (26. januar 1955)

Duboki san i njegovi klijenti

„Drugi slikari, ma šta inače o tome mislili, nagonski se klone rasprava o trgovini.“ — Iz poslednjeg pisma Vinsenta van Goga

„Vreme je da shvatimo kako smo u stanju da izmislimo osećanja, možda čak i ona osnovna osećanja, koja se po snazi mogu meriti s ljubavlju ili mržnjom.“ — Pol Nuge, na konferenciji u Šarlerou

Prvog juna, u komičnom časopisu *Figaro*, Morijak zamera Fransoazi Sagan što svoje čitaoce ne poučava pravim francuskim vrednostima, koje bi, na primer, Marokance mogle navesti da se više vežu za naš narod – i to u času kada je Carstvo otišlo bestraga. (Naravno, nismo gubili vreme na čitanje romana, objavljenih ove tanušne 1954. godine; ali kada neko izgleda kao Morijak, svaka priča o osamnaestogodišnjoj devojci zvuči opsceno.)

Poslednji broj neonadrealističke revije *Medij* – do danas prilično bezazlene – oprobao se u provokaciji: fašista Žorž Sules se tu pojavljuje pod pseudonimom Abelio, a Žerar Legran se ostrvio na severnoafričke radnike u Parizu.

Strah od pravih pitanja i snishodljivost prema bajatoj intelektualnoj modi, naveli su profesionalne književnike da se udruže, zamišljajući da će tako postati prosvetitelji ili pobunjenici, po uzoru na Kamija.

Ono što toj gospodi nedostaje je Teror.

Gi-Ernest Debor

Psihogeografska igra nedelje

Zavisno od toga čemu težite, izaberite neku zemlju, veći ili manji grad, prometniju ili mirniju ulicu. Sagrađite kuću. Opremite je nameštajem. Iskoristite na najbolji način postojeće okruženje. Odaberite godišnje doba i doba dana. Okupite društvo koje vam najviše prija, postarajte se za prikladnu muziku i alkoholna pića. Podrazumeva se da bi osvetljenje, teme razgovora, spoljna klima i vaše uspomene trebalo da odgovaraju situaciji.

Ukoliko u proračunima ne bude greške, rezultat bi morao da vas zadovolji. (O rezultatima obavestite redakciju.)

Novi zadatak

Moamed Dau traži od letrističke grupe iz Orleanvila da imenuje četiri odlučne osobe spremne da mu se u što kraćem roku stave na raspolaganje u Parizu.

Potlač br. 2 (29. jun 1954)

Uputstvo za korišćenje Potlača

Nije nam stalo da vam ostanemo u lepoj uspomeni. Ali, ovde je reč o konkretnim silama. Nekoliko stotina ljudi proizvoljno presuđuje misli cele epohe. Znali oni to ili ne, mi ih držimo u šaci. Slanjem *Potlača* ljudima na uticajnim položajima, to kolo možemo prekinuti kad god i gde god zaželimo. Nekoliko čitalaca je izabrano nasumice. Možda ćete imati sreće da budete jedan od njih. (Redakcija)

Nema osnova za poređenje

Najlepše igre duha ne znače nam ništa. Politička ekonomija, ljubav i urbanizam su sredstva kojima moramo ovladati da bismo rešili problem koji je pre svega etički. Nema izgovora pre obavezom da se život učinim apsolutno strastvenim. Znamo kako ćemo to izvesti.

Uprkos neprijateljski nastrojenom okruženju i njegovim podmetačima, učesnici ove avanture, opasne u svakom pogledu, okupljaju se sa svih strana, nespremni na ustupke. Učešće u toj avanturi smatramo jednim časnim načinom života.

Anri de Bearn, Andre-Frank Konor, Moamed Dau, Gi-Ernest Debor,
Žak Fijon, Patrik Straram, Žil Ž. Volman

Vežba iz psihogeografije

Piraneze je psihogeograf po svojim stepeništima.

Klod Loren je psihogeograf po tome što deo palate postavlja nasuprot moru.

Poštar Ševal je psihogeograf u arhitekturi.

Artur Kravan je psihogeograf u brzim prolascima.

Žak Vaše je psihogeograf u odevanju.

Potlač br. 9–11 (17–31. avgust 1954)

Nezaposlena Arijadna

Dovoljan je samo pogled da bi se uočili kartezijanski nacrt takozvanog „lavirinta“ u Botaničkoj bašti i sledeći znak upozorenja:

ZABRANJENO JE IGRATI SE U LAVIRINTU

Ništa ne sažima bolje duh cele ove civilizacije. Iste one koju ćemo sasvim sigurno uništiti.

Uništenje sedišta Letrističke internacionale

„Avangarda je opasan posao.“ Žil Ž. Volman

U nedelju, 15. avgusta, oko 22.30h, jedan prazan automobil je velikom brzinom udario u bar *Zlatno burence*, u ulici Montanj-Ženevjev 32, svima znano sedišta Letrističke internacionale. Tom prilikom, povređeno je četvoro gostiju. Zahvaljujući dobroj sreći, nijedan od letrista, koji se tu inače redovno mogu videti, nije bio prisutan u trenutku nesreće.

Potlač br. 14 (30. novembar 1954)

Zajednička linija

Letristička internacionala namerava da zavede uzbudljiv način života. Eksperimentišemo s ponašanjem, dekorativnim formama, arhitekturom, urbanizmom i komuniciranjem pogodnim da proizvedu privlačne situacije.

To je tema stalnog prepucavanja između nas i mnogih drugih, u krajnjoj liniji nevažnih osoba – pošto smo dobro upoznati sa načinom njihovog rada i njihovim prevaziđenim gledištima.

Naša uloga ideološke opozicije nužan je rezultat istorijskih okolnosti. Potrebno je samo da je na manje ili više vispren način iskoristimo i budemo svesni obaveza i ograničenja koje ona u aktuelnoj situaciji nameće.

Ako se to pitanje otvoreno ne postavi pre kraha sadašnje ekonomske eksploatacije, promena će biti samo prividna. Novo društvo, koje preuzima ciljeve prethodnog, umesto da u sebi prepozna i nametne nove želje, predstavlja oličenje utopijske struje socijalizma. Postoji samo jedan zadatak vredan razmatranja: proizvodnja integralne zabave.

Čovek koji sam stvara avanture veći je avanturista od onoga kome se one slučajno dešavaju. Konstruisanje situacija biće neprekidna realizacija velike, svesno odabrane igre: prelazaka iz jednog dekora ili konflikta u drugi, prelazaka dovoljnih da u kratkom roku poubijaju sve likove neke tragedije. Ali, vremena za život biće na pretek.

Takva sinteza trebalo bi da objedini kritiku ponašanja, sugestivni urbanizam, ovladavanje ambijentima i uzajamnim odnosima – čija su nam osnovna načela već poznata. Treba uvek iznova otkrivati onu neodoljivu privlačnost, koju je Šarl Furi je pronašao u slobodnoj igri strasti.

Mišel I. Bernštajn, Andre-Frank Konor, Moamed Dau, Gi-Ernest Debor, Žak Fijon, Vera, Žil Ž. Volman.

Uništavaju ulicu Sovaž

Jedno od najlepših, spontano nastalih psihogeografskih mesta u Parizu, na putu je da bude uništeno: ulica Sovaž, u 13. arondismanu, koja je nudila najživopisniji uvid u noćni život prestonice, smeštena između železničkih pruga stanice Austerlic i pustih terena duž obale Sene (ulice Fulton i Believr), od prošle zime je opasana s nekoliko kretenskih zgrada-spavaonica, kakve se nižu po našim predgrađima kao smeštaj za nesrećnike.

Žalimo zbog nestanka te malo poznate ulice, koja je ipak bila daleko življa od Jelisejskih polja, sa svim njihovim svetlima.

Ne privlače nas čari ruševina. Ali, građanske kasarne koje niču na njihovom mestu tako su bezrazložno ružne da prosto prizivaju dinamitaše.

Ludvig II Bavarski je psihogeograf u kraljevanju.

Džek Trbosek je verovatno psihogeograf po načinu iskazivanja ljubavi.

Sen-Žist je donekle psihogeograf po svojoj politici.¹⁵

Andre Breton je naivni psihogeograf u susretima.

Madlena Rineri je psihogeograf u samoubistvu.¹⁶

Pored njih, Pjer Mabij zbog svoje antologije čudesnog, Evarist Galoa u matematici, Edgar Po u krajolicima i Vilije de Lil Adam po svojoj agoniji.

Gi-Ernest Debor

Napolje

Počevši od novembra 1952, Letristička internacionala je pristupila čistki „Stare garde“.

Nekoliko isključenih i razlozi isključenja:

ISIDOR GOLDŠTAJN, alias ŽAN-ISIDOR ISU: moralni mračnjak, ograničenih ambicija.

MOJSIJE BIZMUT, alias MORIS LEMETR: Produžena infantilnost, preuranjena senilnost, glumi sveca.

POMERANS, alias GABRIJEL POMERAN: Falsifikator, nula.

SERŽ BERNA: Manjak intelektualne oštine.

MENZION: Čisto dekorativan.

ŽAN-LUJ BRO: Militarističke devijacije.

LANGLE: Glupost.

IVAN ŠČEGLOV, alias ŽIL IVEN: Mitomanija, interpretativni delirijum, nedostatak revolucionarne svesti.

¹⁵ Teror je oneobičavanje. (prim. Debor)

¹⁶ Videti *Urlike u slavu De Sada*. (prim. Debor)

Besmisleno je ponovo posećivati mrtve. Za njih su dovoljna vrata na automatsko zatvaranje.

Žil Ž. Volman

Potlač br. 4 (13. jul 1954)

Minimum života¹⁷

Nikada nećemo prestati da ponavljamo da su aktuelni zahtevi sindikata unapred osuđeni na propast; ne toliko zbog njihove razjedinjenosti i zavisnosti od zvaničnih organizacija, koliko zbog siromaštva njihovog programa.

Nikada nećemo prestati da ponavljamo eksploatisanim radnicima kako imaju samo jedan, neponovljiv život, s kojim bi mogli da čine šta hoće; kako im najlepše godine prolaze uludo, bez trunke radosti, a da nijednom nisu uzeli oružje u ruke. Ne bi trebalo tražiti garanciju ili podizanje nivoa „egzistencijalnog minimuma“, već zahtevati da se mase više ne drže na minimumu života. Ne treba tražiti samo hleba, već i igara.

U „Ekonomskom pravilniku o nekvalifikovanoj radnoj snazi“, koji je prošle godine definisala Komisija za kolektivne ugovore i koji predstavlja najgoru uvredu za svakoga ko se iole oseća ljudskim bićem, deo sredstava izdvojenih za dokolicu – kulturu i da ne pominjemo – određen je na osnovu kupovine jednog petparačkog krimića mesečno. Drugi izdaci nisu predviđeni. Povrh toga, pomoću svojih krimića, štampe i filmova koji stižu s druge strane Atlantika, režim širi mrežu zatvora u kojima se više ništa ne može dobiti, ali ni izgubiti – osim vlastitih okova.

Život se mora osvojiti izvan njih.

Ne treba postavljati pitanja o povećanju plata, već o uslovima života nametnutim ljudima na Zapadu. Nikako se ne sme pristati na borbu unutar institucija sistema, zbog sitnih ustupaka koje kapitalizam odmah

¹⁷ Ovaj tekst je istorijski značajan zato što direktno anticipira ciljeve SI iz 1968, punih četrnaest godina ranije, iako je prevazilaženje klasičnih socijalnih zahteva (ovde izraženo u celom drugom pasusu) tada ostalo manjinski program.

Odgovor na anketu belgijskog nadrealističkog časopisa *La Carte d'après Nature*

„Kakvo značenje pridajete reči poezija?“

Poezija je iscrpela i poslednje mrvice svog formalnog ugleda. Izvan oblasti estetskog, ona se danas ispoljava isključivo kao sposobnost za avanturu. Poezija se čita s lica. Zato je nužno što pre stvoriti nova lica. Poezija počiva u formi gradova. Zato ćemo konstruisati zapanjujuće gradske strukture. Nova lepota izviraće IZ SITUACIJA, što znači da će biti prolazna i proživljena.

Najnovija zbivanja u oblasti estetike zanimaju nas samo kao sredstva kojima se može ostvariti određen uticaj. Poezija je za nas samo pronalazačje potpuno novih oblika ponašanja i načina da se oni učine strastvenim.

Januar 1954.

Potlač br. 7 (3. avgust 1954)

„... nova ideja u Evropi“

Dokolica je pravo revolucionarno pitanje. Ekonomske zabrane i njihove moralne posledice uskoro će ionako biti ukinuti i prevaziđeni. Organizacija dokolice, organizacija slobodnog vremena mnoštva ljudi, donekle pošteđenih neprekidnog rada, već je postala nužnost za kapitalističke države, kao i za njihove marksističke sledbenike. Svuda se pribegava obaveznom zaglupljivanju masa uz pomoć stadiona ili televizijskih programa. Upravo zato se moramo odupreti nemoralnim uslovima života koji nam se nameću, tom novom obliku siromaštva.

Posle nekoliko godina koje smo proveli ne radeći ništa (u uobičajenom značenju te reči), svoje društvene stavove s pravom možemo nazvati avangardnim, pošto smo u ovom društvu, privremeno zasnovanom na proizvodnji, hteli da se ozbiljno posvetimo isključivo dokolici.

su se zalagali, proširio u narednim godinama polje svojih aktivnosti na roman, slikarstvo (1950) i film (1951).

Kao pozitivni dadaizam, pokret je u toj fazi izložio kritici formalni razvoj estetskih disciplina, usredsredivši se isključivo na ono što je novo, ali ne u nastojanju da bude originalan po svaku cenu – što su mu mnogi olako prebacivali – već u želji da se podredi mehanizmima inventivnosti.

Predvidljivo dijalektičko proširenje letrističkih ciljeva, obeleženo žestokim sukobima među frakcijama, koji su okončani isključenjem onemoćalih predvodnika, pokrenulo je pitanje jedinog mogućeg načina korišćenja tih mehanizama: njihovoj ulozi u buđenju strasti.

Letristička internacionala, osnovana juna 1952, okupila je ekstremističke pripadnike pokreta. Oktobra meseca iste godine, posle skandala koji su članovi Internacionale priredili Čarliju Čaplinu i osude tog postupka od strane letrističke desnice, svaki vid saradnje s nazadnom strujom je prekinut, a njeni članovi su isključeni.

Svaki korak koji smo otada napravili bio je kristalno jasan.

Uvek smo otvoreno priznavali da je za nas, na primer, neka vrsta arhitekture ili društvene agitacije, samo sredstvo kojim počinje konstruisanje određenog načina života.

Samo je zlonamerno tumačenje moglo navesti deo javnog mnjenja da nam pripiše privrženost određenoj fazi poetskog izraza – ili zalaganje za njeno negiranje – jer nam je do nje stalo kao i do ma koje druge istorijske forme, kojom je literatura mogla da se zaodene.

Prilepiti nam etiketu pûkih zagovornika neke estetike podjednako je neumesno kao i otpisati nas – što su neki učinili – pod izgovorom da smo narkomani ili gangsteri. Dovoljno često smo ponovili da nam skup zahteva koje je svojevremeno formulisao nadrealizam – da pomenemo i taj sistem – izgleda kao minimum o koji se ne smemo oglušiti.

Kada je reč o našim ličnim ambicijama, one imaju malo toga zajedničkog s ciljevima zbog kojih smo svesno pristali da se izložimo riziku.

22. jul 1954.

Mišel I. Bernštajn, Andre-Frank Konor, Moamed Dau, G.-E. Debor, Žak Fijon, Vera, Žil Ž. Volman.

obezvređuje ili nadoknađuje na drugom mestu. Problem opstanka ili uništenja ovog sistema mora se postaviti na radikalna način.

Ne treba pričati o mogućim kompromisima, već o neprihvatljivoj stvarnosti: pitajte alžirske radnike iz fabrike Reno gde im je slobodno vreme, gde su im zemlja i dostojanstvo, gde su im žene. Pitajte ih čemu se nadaju. Društvena borba ne sme biti birokratska, već strastvena. Da bi se stekao uvid u katastrofalne učinke profesionalnog sindikalizma dovoljno je proučiti spontane štrajkove iz avgusta 1953; odlučnost baze, sabotazu štrajkbrehera, uzmicanje CGT,¹⁸ koji nije umeo ni da proglasi generalni štrajk, niti da ga iskoristi, kada je ovaj počeo da se pobedonosno širi. Nasuprot tome, trebalo bi ukazati na činjenice koje bi mogle podstaći nove rasprave: na primer, na činjenicu da imamo prijatelje u celom svetu i da se prepoznavamo u njihovoj borbi; ili na činjenicu da život prolazi i da ne smemo očekivati da nam udeli ono što nismo sami smislili i stvorili. Potrebna je samo odvažnost.

Mišel I. Bernštajn,¹⁹ Andre-Frank Konor, Moamed Dau, G.-E. Debor,

¹⁸ CGT: *Confédération générale du travail*; Generalna konfederacija rada, sindikat blizak Komunističkoj partiji Franuske.

¹⁹ Mišel Bernštajn (Michèle Bernstein, 1932): pored Debor, osoba s najdužim stažom u SI, još od letrističkih dana. Njen prvi zapažen doprinos bili su vrlo prodorni i neprijatni urlici koje je ispuštala tokom projekcije Deborovog filma *Urlici u slavu de Sada*. U rad grupe se uključila od trećeg broja *Potlača*, jula 1954. Ona i Debor su se zvanično venčali 1954, ali su insistirali na vrlo slobodnom odnosu, što je svoj romansirani izraz našlo u njenim kratkim romanima *Svi kraljevi konji* (*Tous les chevaux du roi*, 1960) i *Noć* (*La Nuit*, 1961). U tim delima Bernštajn je evocirala najranije dane LI, vreme njihovih najzbudljivijih avantura, ali i najveće nemaštine. Anri Lefevr je u jednom intervjuu iz 1983 (Heri Lefebvre, časopis *October* 1979, 1983, <http://www.notbored.org/lefebvre-interview.html>) posvedočio da su krajem pedesetih ona i Debor živeli u malom, iznajmljenom stanu bez struje, a da je Mišel neko vreme krpila kućni budžet tako što je za potrebe nekoliko konkurentskih kladioničarskih časopisa pisala horoskope za konje. (U intervjuu za časopis *Frieze*, iz 2013, Mišel je demantovala anegdotu o horoskopima, ali je potvrdila da je u to vreme pisala članke za jedan kladioničarski časopis: <http://www.frieze.com/issue/article/the-game>) Najaktivnije je učestvovala u radu situacionističke grupe; prema svedočenju Ralfa Ramnija (Ralph Rumney, 1934–2002, osnivač Londonskog psihogeografskog komiteta), njenog drugog muža, bila je jedina osoba koja je nad Deborom imala neki autoritet i bila u stanju da po kratkom postupku preseče njegove najgore ispade. (Ovo, naravno, ne treba shvatiti kao konačan sud o Deborovom karakteru; ima i drugih svedočenja.) Ostala je bliska s Deborom i posle njenog istupanja iz SI, 1967, i zvaničnog razvoda, koji je usledio

Anketa Letrističke internacionale

Kakav značaj pridajete KOLEKTIVNOJ IGRI u modernom društvu?

Kakav bi stav trebalo zauzeti prema reakcionarnom sabotiranju ove potrebe (u stilu Tur de Fransa)?

Odgovore pošaljite Moamedu Dauu, uredniku Letrističke internacionale, ulica Montanj-Ženevjev 32, Pariz, 5. arondisman.

Sledeća planeta

Iako su njihovi graditelji davno iščezli, uznemirujuće piramide još uvek se opiru turističkim agencijama koje pokušavaju da ih banalizuju.

Zahvaljujući danonoćnom radu, poštar Ševal je u svom vrtu u Oterivu uspeo da sagradi neobjašnjivu „Savršenu palatu“, prvi primer arhitekture oneobičavanja.

Ta barokna palata, koja sabotira forme raznih egzotičnih spomenika i vegetaciju od kamena, napravljena je da bi se čovek u njoj izgubio. Njen uticaj će biti ogroman. Životni trud ovog pojedinca, obdarenog neverovatnom upornošću, ne može se procenjivati sam po sebi, kako to obično čine posetioci, jer on svedoči o jednoj čudnovatoj i nedovoljno artikulisanoj strasti. Ponet istom željom, Ludvig II Bavarski je u šumovitim planinama svog kraljevstva za velike pare sagradio nekoliko ekstravagantnih i izveštačenih dvoraca – pre nego što je završio u plićaku.

Podzemna reka koja mu je služila kao pozorište i gipsane statue u njegovim vrtovima govore nam da se tu radilo o apsolutističkom i tragičnom poduhvatu.

---

tek 1972. Neposredan povod za istupanje iz SI bio je njen stav o izraelsko-arapskom ratu iz 1967, gde je, po mišljenju ostalih, zauzela proizraelske pozicije (što donekle potvrđuje i njen intervju za *Frieze*, iz 2013.) Kasnije je prešla u Englesku, gde živi i danas. Od 1982. piše književne kritike za francuski časopis *Libération*. (Napomena iz 2008, dopunjena 2014. AG)

Naravno, ima tu dovoljno materijala za psihijatrijski ološ i nadobudne intelektualce, koji čeznu da s vremena na vreme promovišu nekog novog „naivnog umetnika“.

Ali, naivnost je samo njihova. Ferdinan Ševal i Ludvig od Bavarske sagradili su dvorce kakve su želeli, po meri novog ljudskog stanja.

Pismo Žila Ž. Volmana

Vratio sam se! . . . Šta se sve desilo od kada si otišao? Žoel je odavno pušten, na uslovnu. Žan-Mišel (Menzion) i Fred su opet na slobodi (bili su uhapšeni zbog obijanja parkiranih autobomila – i pod uticajem raznih stvari, naravno). Mala Elijan je oslobođena policijskog nadzora prošle nedelje, posle dramatičnog hapšenja u devojačkoj sobi, negde u Vinsenu, zajedno sa Žoelom i Žanom-Mišelom. Naravno, bili su mrtvi pijani i nisu hteli da otvore vrata policajcima, koji su se onda vratili s pojačanjem. U toj zbrci su izgubili pečat Letrističke internacionale. Linda još čeka presudu. Sara je još uvek u popravnom domu – ali, tu je zato njena sestra, od šesnaest i po godina, koja je uskočila na njeno mesto. Bilo je još hapšenja, uglavnom zbog narkotika i ko zna zbog čega još. Sve to postaje prilično zamorno. A tu je i G-E (Debor), koji je deset dana proveo u senatorijumu, gde su ga smestili njegovi roditelji, posle neuspelog pokušaja trovanja gasom. Sada je opet ovde u kraju. Serž (Berna) bi trebalo da izađe 12. maja. A ja sam se prekjuče carski ispovraćao u *Moanou*.

Najnovija diverzija ovde u kraju su noćni boravci u Katakombama – još jedna Žoelova sjajna ideja. Imam mnogo započetih projekata, kojima je izgleda suđeno da ostanu samo to – projekti . . .

Pismo Žanu-Luju Brou, 20. jula 1953.

Potlač br. 6 (27. jul 1954)

Buka i bes

Novi idejni tokovi su po prvi put sablaznili svet 1947, s pojavom onomatopoejske poezije. Grupa „letrista“, nazvanih tako po poetici za koju